



**Карпатський національний університет
імені Василя Стефаника**

Факультет історії, політології і міжнародних відносин
Кафедра політичних наук

Іван МОНОЛАТІЙ
Михайло МОСОРА

МІЖНАРОДНА БЕЗПЕКА

**Навчально-методичний посібник для здобувачів освіти
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти освітньо-професійної
програми «Політологія. Національна безпека»,
спеціальність С2 Політологія, галузь знань С «Соціальні науки,
журналістика, інформація та міжнародні відносини»**

Івано-Франківськ
2025

УДК 327.56:502.3:620.9:004.8(075.8)

Навчально-методичний посібник «Міжнародна безпека» передбачає засвоєння теоретичного матеріалу та формування практичних навичок здобувачами освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти освітньо-професійної програми «Політологія. Національна безпека», спеціальність С2 Політологія, галузь знань С «Соціальні науки, журналістика, інформація та міжнародні відносини» про сучасні теорії міжнародної безпеки, традиційні та асиметричні загрози для безпеки міжнародного співтовариства, енергетична, екологічна та кліматична безпека, глобальні та регіональні системи безпеки, механізми розв'язання міжнародних суперечностей та конфліктів сучасності, вплив штучного інтелекту на міжнародну безпеку, місце і роль України у системі міжнародної безпеки.

Рецензенти:

Гулай В. В. – д-р політ. н., проф., завідувач міжнародної інформації Національного університету «Львівська Політехніка»;

Ломака І. І. – канд. політ. н., доц., доцент кафедри політичних наук Карпатського національного університету ім. В. Стефаника;

Федорищак Х. І. – канд. політ. н., викладач Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу.

Рекомендувала до друку вчена рада
Факультету історії, політології і міжнародних відносин
Карпатського національного університету імені Василя Стефаника

Монолатій І., Мосора М. *Міжнародна безпека: Навчально-методичний посібник для здобувачів освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти освітньо-професійної програми «Політологія. Національна безпека», спеціальність С2 Політологія, галузь знань С «Соціальні науки, журналістика, інформація та міжнародні відносини». Івано-Франківськ: Карпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2025. 83 с.*

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Навчально-методичний посібник розроблено відповідно до силабуса навчальної дисципліни «Міжнародна безпека» розроблено відповідно до освітньо-професійної програми підготовки фахівців на першому (бакалаврському) рівні вищої освіти ОПП «Політологія. Національна безпека», спеціальність С2 Політологія. Предметом вивчення навчальної дисципліни є сучасні теорії міжнародної безпеки, традиційні та асиметричні загрози для безпеки міжнародного співтовариства, енергетична, екологічна та кліматична безпека, глобальні та регіональні системи безпеки, механізми розв'язання міжнародних суперечностей та конфліктів сучасності, вплив штучного інтелекту на міжнародну безпеку, місце і роль України у системі міжнародної безпеки.

Метою викладання навчальної дисципліни «Міжнародна безпека» є формування у студентів здатності розв'язувати складні задачі і проблеми під час професійної діяльності у галузі міжнародних відносин, суспільних комунікацій та регіональних студій або у процесі навчання, що передбачає проведення досліджень та/або здійснення інновацій та характеризується невизначеністю умов і вимог, зокрема загального уявлення про сутність міжнародної безпеки як стану захищеності від негативних впливів та важливої умови життєдіяльності особистості, соціальних і політичних систем, таких як суспільство, держава, міжнародне співтовариство.

Основними цілями вивчення дисципліни є формування теоретичних і практичних знань щодо засад діяльності та компетенцій структур глобальної і регіональної безпеки, ознайомлення із засадами функціонування інституцій та органів ЄС та НАТО у сфері міжнародної безпеки; опанування знань стосовно форм і методів європейської та євроатлантичної інтеграції; вивчення стандартів безпеки у повсякденному житті; узагальнення знань щодо компетенцій інституцій європейської та євроатлантичної інтеграції; визначення місця і ролі України у сучасних геополітичних процесах, зокрема спрямованих на гарантії та забезпечення її національної та міжнародної безпеки.

Лекційні заняття системно охоплюють увесь курс, допомагають здобувачам освіти усвідомити його значення, обсяг і структуру, зміст окремих розділів і тем, надають змістовну, організаційну та методичну допомогу у самостійному їх вивченні, визначають найбільш складні теми та питання.

Вивчення курсу «Міжнародна безпека» передбачає засвоєння теоретичного матеріалу та формування практичних навичок. Важливо сформуванню у студентів систему теоретичних знань про створення та еволюцію системи міжнародної безпеки, її базові інституції (Вестфальський мир, Віденський конгрес, Ліга Націй, ООН, ОБСЄ); визначення потенціалів традиційних та асиметричних загроз для міжнародної безпеки, у т. ч. незавершені націотворчі процеси, міжнародний тероризм, вплив світових релігій та ідеологій на безпеку світу; показати вплив енергетичної, екологічної та кліматичної безпеки на сучасний стан міжнародних

відносин; окреслити рамки правового використання сили у міжнародному гуманітарному праві, порозуміння щодо контролю над озброєнням і роззброєнням; структурувати знання про інституції системи колективної безпеки у глобальному світі (НАТО, ЄС) та на регіональному рівні (ОБСЄ, організації безпеки в Азійсько-Тихоокеанському регіоні); показати способи розв'язання міжнародних конфліктів сучасності, зокрема й участь міжнародних організацій у вирішенні «української кризи» та російської агресії проти України (з 2024 р.); з'ясування місця і ролі України у системі сучасної міжнародної безпеки, гарантій суверенітету та територіальної цілісності України (з 2022 р.); використання штучного інтелекту для прогнозування особливостей міжнародної безпеки у першій половині XXI ст.

Проведення *семінарських занять* має на меті надати здобувачам вищої освіти першого рівня навички практичного застосовування набутих під час лекцій теоретичних знань про поняття, зміст, складові та суб'єкти міжнародної безпеки, її інституції у минулому та сучасному, використання сили та миру в міжнародних відносинах, місце і роль держави як головного політичного актора безпекових питань, глобальні та регіональні тренди міжнародної безпеки, проблеми мілітаризації міжнародних відносин, патовість ролі міжнародних організацій у припиненні війни в Україні (з 2014 р.), вплив недержавного сектора на розв'язання сучасних проблем міжнародної безпеки.

Самостійна робота здобувачів освіти є невід'ємною складовою частиною навчального процесу. Самостійна робота здобувачів освіти сприяє розвитку у них критичного мислення та формування навичок цілеспрямованої самостійної роботи з літературними джерелами, нормативними документами, інформацією в цілому та вміння на їх основі аналізувати та вирішувати проблемні питання і робити власні висновки та обґрунтування як теоретичного, так і практичного характеру.

Опанувавши курс, здобувачі вищої освіти мають вміти використовувати теоретичні знання з дисципліни у практичній діяльності; використовувати понятійно-категоріальний апарат із царини міжнародної безпеки; знати та розуміти природу, джерела та напрями еволюції міжнародних відносин, міжнародної політики, зовнішньої політики держав, стану теоретичних досліджень міжнародних відносин та світової політики; продемонструвати знання та розуміння вузькоспеціалізованих (політичних, правових, безпекових, соціальних тощо) аспектів розвитку сучасної системи міжнародних відносин та місця в ній України; аналізувати та оцінювати проблеми міжнародної та національної безпеки, міжнародні та інтернаціоналізовані конфлікти, підходи, способи та механізми забезпечення безпеки у міжнародному просторі та у зовнішній політиці держав; визначати, оцінювати та прогнозувати політичні, дипломатичні, безпекові, суспільні й інші ризики у сфері міжнародних відносин та глобального розвитку.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ЛЕКЦІЙНИХ ТА СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1

ПОНЯТІЙНО-КАТЕГОРІАЛЬНИЙ АПАРАТ СУЧАСНОГО БЕЗПЕКОЗНАВСТВА В СИСТЕМІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

1. Теоретико-методологічні засади безпекознавства

Безпекознавство як міждисциплінарна галузь знання сформувалося внаслідок розвитку політичної науки, міжнародних відносин, військових студій, соціології, економіки та екології. Його предметом є закономірності забезпечення життєдіяльності держав, суспільств і людини в умовах загроз і ризиків різного рівня. У сучасних умовах воно набуває рис самостійної наукової дисципліни, що спирається на категорії та поняття, які відображають сутність феномену безпеки в політичному, економічному, екологічному, інформаційному та гуманітарному вимірах.

Методологічна основа безпекознавства ґрунтується на принципах системності, міждисциплінарності, комплексності та динамізму. Системний підхід дозволяє розглядати безпеку як сукупність взаємопов'язаних елементів – акторів, ресурсів, механізмів і процесів, що формують певну структуру. Міждисциплінарність забезпечує інтеграцію знань із різних сфер, зокрема політології, права, економіки, психології та міжнародних відносин. Комплексність вимагає одночасного врахування внутрішніх і зовнішніх чинників, а динамізм – здатності реагувати на зміну середовища. У системі міжнародних відносин безпекознавство посідає особливе місце, оскільки саме безпека виступає ключовою умовою стабільності міжнародної системи, її структурного балансу та ефективного функціонування. Відтак, сучасне розуміння безпеки неможливе без аналізу політичних інститутів, механізмів колективних рішень, міжнародного права й глобального управління.

2. Еволюція поняття «безпека» та його сучасне трактування

Поняття *безпеки* (від лат. *sine cura*, «без турботи», «у спокої») історично еволюціонувало від вузького військово-політичного до комплексного, багатовимірного. У традиційному розумінні безпека асоціювалася передусім із відсутністю загроз для держави – її територіальної цілісності, суверенітету й політичної незалежності. Такий підхід домінував у період «холодної війни», коли головним джерелом небезпеки вважалися воєнні конфлікти між державами. Починаючи з 1980–1990-х років, унаслідок глобалізаційних процесів і зростання взаємозалежності світового співтовариства, відбувається розширення категоріального змісту поняття безпеки. На зміну суто військовій парадигмі приходить концепція *широкої безпеки*, яка включає політичні, економічні, соціальні, гуманітарні, екологічні та технологічні виміри.

У сучасному науковому дискурсі безпека розглядається як стан захищеності життєво важливих інтересів особистості, суспільства та держави від внутрішніх і зовнішніх загроз. Цей стан забезпечується сукупністю політичних, правових, економічних, військових та інформаційних заходів. Важливо, що безпека не є статичною категорією – вона має процесуальний характер, постійно змінюється під впливом міжнародного середовища, технологічних інновацій і соціальних трансформацій.

3. Основні категорії системи безпекознавства

Система понять сучасного безпекознавства охоплює кілька базових категорій, серед яких ключовими є:

1. Національна безпека – стан захищеності держави від загроз її суверенітету, територіальній цілісності та конституційному ладу. Вона охоплює політичну, військову, економічну, інформаційну та соціальну складові.

2. Міжнародна безпека – система міжнародних відносин і норм, спрямованих на запобігання війнам, врегулювання конфліктів і підтримання стабільності між державами.

3. Колективна безпека – форма організації міжнародної системи, за якої держави домовляються про спільні дії проти агресора або загроз. Приклади — Організація Об'єднаних Націй, Організація Північноатлантичного договору (НАТО), ОБСЄ.

4. Глобальна безпека – стан міжнародного середовища, у якому зведені до мінімуму загрози, що можуть мати планетарний характер: ядерна війна, екологічна катастрофа, кліматичні зміни, неконтрольоване поширення штучного інтелекту тощо.

5. Людська (гуманітарна) безпека – концепт, орієнтований не лише на державу, а на захист гідності, прав і добробуту людини. Вона передбачає безпеку від злиднів, насильства, хвороб і соціальної ізоляції.

Категоріальний апарат безпекознавства також включає поняття *загрози*, *ризик*, *виклику*, *стабільності* та *кризи*. У сучасних умовах ці поняття дедалі частіше мають не лише військовий, а й економічний, енергетичний, інформаційний чи екологічний вимір. Наприклад, енергетична або кібербезпека стали невід'ємними складовими загальної системи безпеки.

4. Рівні та суб'єкти міжнародної безпеки

Безпека як система має багаторівневу структуру. Індивідуальний рівень охоплює захист прав, свобод і добробуту людини. Державний рівень – забезпечення суверенітету, обороноздатності, економічної стабільності та політичної незалежності. Регіональний рівень – безпекові структури, що функціонують у межах певного регіону (ЄС, НАТО, ОДКБ, АСЕАН). Глобальний рівень – діяльність міжнародних організацій, насамперед ООН, щодо підтримання миру й запобігання конфліктам.

Серед головних суб'єктів міжнародної безпеки – держави, міжурядові організації, транснаціональні корпорації, міжнародні недержавні організації, а також нові актори, пов'язані з інформаційними мережами, штучним інтелектом і кіберпростором. Вони формують поліцентричну систему, у якій взаємодія здійснюється як через дипломатичні, так і через економічні, інформаційні чи технологічні механізми.

Розвиток технологій, зокрема штучного інтелекту, кібернетики й біотехнологій, породжує нові форми асиметричних загроз, що не піддаються традиційним методам контролю. Тероризм, гібридні війни, кібератаки, маніпуляції інформаційним простором та використання штучного інтелекту в конфліктних сценаріях стають центральними викликами для сучасного міжнародного порядку. Водночас зростає значення *екологічної* та *кліматичної безпеки*, які визначають можливість сталого розвитку цивілізації. Кліматичні зміни, деградація природних ресурсів і демографічні кризи мають потенціал породжувати нові конфлікти – за воду, енергію, продовольство або території.

6. Україна в системі міжнародної безпеки

Україна є активним учасником сучасних міжнародних процесів безпеки. Вона бере участь у місіях ООН, співпрацює з НАТО, ЄС та іншими організаціями у сфері колективної безпеки. Досвід України після 2014 року, зокрема в умовах повномасштабної агресії російської федерації з 2022 року, став важливим емпіричним прикладом трансформації національної безпеки в контексті міжнародних загроз. Це зумовило переосмислення класичних теорій безпеки та їх адаптацію до нових реалій – гібридних конфліктів, інформаційних операцій, енергетичного тиску та кібератак. Український кейс демонструє важливість поєднання національної та міжнародної безпеки як взаємозалежних елементів загальної системи глобального порядку. Зміцнення обороноздатності держави, участь у міжнародних безпекових ініціативах та розвиток партнерств у сфері кібер- і енергетичної безпеки формують сучасну парадигму української зовнішньої політики.

Вивчення понятійно-категоріального апарату сучасного безпекознавства дає змогу: 1) зрозуміти сутність і структуру феномену безпеки в системі міжнародних відносин; 2) засвоїти основні поняття й концепти, що формують мову безпекознавства; 3) ідентифікувати рівні, суб'єкти та механізми міжнародної безпеки; 4) аналізувати нові виклики, ризики та загрози сучасності; 5) сформулювати комплексне бачення ролі України у глобальній безпековій архітектурі.

Контрольні запитання:

1. У чому полягає сутність і структура поняття «безпека» в сучасному політичному та міжнародному контексті?

2. Як еволюціонувало розуміння безпеки від військово-політичного до комплексного (гуманітарного, екологічного, кібернетичного тощо) виміру?

3. Які основні категорії становлять понятійно-категоріальний апарат сучасного безпекознавства (національна, міжнародна, колективна, глобальна, людська безпека) і як вони взаємопов'язані?

4. Які суб'єкти та рівні формують систему міжнародної безпеки в умовах глобалізації та зростання асиметричних загроз?

4. Яке місце й роль України у сучасній архітектурі міжнародної безпеки та як її досвід впливає на розвиток теорії безпекознавства?

Тема 2

ТРАДИЦІЙНІ ЗАГРОЗИ ДЛЯ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ

1. Теоретико-історичні засади дослідження традиційних загроз

Поняття *традиційних загроз* бере свій початок у класичній політичній теорії, яка ототожнювала безпеку з військово-політичною могутністю держави. Від часів Вестфальської системи (1648 р.) до періоду «холодної війни» домінував підхід, згідно з яким головними викликами для міжнародної безпеки є війни, збройні конфлікти, змагання за ресурси й території, а також суперництво між великими державами.

У межах реалістичної та неореалістичної шкіл міжнародних відносин традиційні загрози розглядаються як невід'ємний наслідок анархічної природи міжнародної системи, у якій кожна держава змушена самотійно забезпечувати свою безпеку. Військові конфлікти, гонка озброєнь і баланси сил сприймаються як природні механізми підтримання стабільності через стримування. Після Другої світової війни, а особливо в період ядерного протистояння США та СРСР, традиційні загрози набули глобального виміру. Створення Організації Об'єднаних Націй і підписання Статуту ООН започаткували нову епоху інституціоналізації колективної безпеки, однак не усунули воєнних і політичних ризиків, що залишилися в центрі міжнародної системи.

2. Типологія традиційних загроз міжнародній безпеці

До традиційних загроз належать передусім зовнішньополітичні, військові та геополітичні чинники, що створюють ризики для стабільності міжнародних відносин. Серед них ключовими є:

1. Військова агресія і міждержавні війни. Збройні конфлікти залишаються основною формою порушення миру. Вони можуть мати як класичний міждержавний характер (наприклад, війна в Перській затоці 1990–1991 рр.), так і гібридний (агресія РФ проти України з 2014 р.). Війни є не лише джерелом людських втрат, а й чинником дестабілізації регіональних систем безпеки.

2. Гонка озброєнь та ядерна загроза. Поширення зброї масового знищення (ЗМЗ), розвиток ядерних і ракетних програм становлять постійну небезпеку для людства. Підписання Договору про нерозповсюдження ядерної зброї (1968) стало кроком до обмеження цієї загрози, однак проблема контролю над озброєннями

зберігає актуальність, зокрема у зв'язку з програмами КНДР, Ірану та модернізацією ядерних арсеналів провідних держав.

3. Політичне суперництво великих держав. Змагання за вплив між центрами сили (США, Китай, Росія, ЄС) створює передумови для формування нових ліній конфронтації. Баланс сил, що традиційно забезпечував відносну стабільність, сьогодні поступається місцем політиці багатополарності, у якій ризик конфлікту зростає.

4. Територіальні та прикордонні спори. Незавершені процеси делімітації й демаркації кордонів, національні претензії, сепаратизм та етнополітичні конфлікти залишаються джерелами напруження (Палестина, Кашмір, Нагірний Карабах, Південнокитайське море тощо).

5. Мілітаризація космосу та нові технологічні виклики. Використання космічних технологій для розвідки, навігації та озброєнь створює потенціал для нового виду стратегічного суперництва, що може призвести до «технологічних гонок» у сфері безпеки.

3. Політичні та економічні виміри традиційних загроз

Хоча традиційні загрози зазвичай асоціюються з воєнними чинниками, вони мають також політичний і економічний виміри. Політична нестабільність, державні перевороти, авторитаризація режимів або розпад держави можуть створювати ефект «ланцюгової реакції», впливаючи на безпеку сусідніх країн. Економічна залежність, енергетичні кризи, торговельні війни або санкційна політика часто стають інструментами тиску, що мають безпосередній вплив на міжнародну стабільність. Відтак, традиційні загрози не можна розглядати ізольовано від структурних процесів світової економіки та політики.

4. Інституційні механізми протидії традиційним загрозам

Система міжнародної безпеки виробила низку механізмів реагування на традиційні виклики. Найважливішими серед них є:

Організація Об'єднаних Націй (ООН) – центральний елемент колективної безпеки, що реалізує превентивну дипломатію, санкційні механізми, миротворчі операції та врегулювання конфліктів.

Рада Безпеки ООН – головний орган ухвалення рішень у сфері миру та безпеки.

Регіональні організації (НАТО, ОБСЄ, ЄС, Африканський Союз, АСЕАН) виконують роль систем колективного захисту або політичного врегулювання криз.

Міжнародне право забезпечує нормативну основу, що визначає легітимність застосування сили, правила ведення війни (міжнародне гуманітарне право) та принципи мирного врегулювання спорів.

Проте ефективність цих механізмів часто обмежується політичними інтересами держав, нерівномірним розподілом сили у світовій системі та відсутністю універсального механізму примусу до миру.

5. Динаміка традиційних загроз у XXI столітті

На початку XXI ст. традиційні загрози не зникли, а трансформувалися. Військові конфлікти набувають гібридних форм, де поєднуються класичні та неконвенційні інструменти: використання проксі-сил, інформаційних операцій, кібератак і економічного тиску. Війна в Україні (з 2014 р. і особливо з 2022 р.) стала прикладом поєднання традиційної воєнної агресії з нетрадиційними засобами впливу, що демонструє актуальність реалістичної парадигми у сучасному світі.

Водночас відбувається взаємопроникнення традиційних і нетрадиційних загроз: енергетичні кризи, зміни клімату або міграційні процеси можуть перерости у збройні конфлікти, а локальні війни — мати глобальні наслідки через економічні й гуманітарні ефекти.

6. Значення для системи міжнародних відносин і теорії безпеки

Аналіз традиційних загроз має фундаментальне значення для розуміння закономірностей функціонування міжнародної системи. Вони залишаються базовим елементом навчання у сфері безпеки, оскільки формують аналітичний інструментарій для оцінки ризиків і розроблення стратегій протидії. Здобувачі освіти, опановуючи цю тему, мають усвідомити, що навіть у добу глобалізації, штучного інтелекту та цифрових технологій, ключові закономірності політичного конфлікту – боротьба за владу, ресурси та вплив – залишаються незмінними. Розуміння традиційних загроз дозволяє адекватно оцінювати нові форми викликів, зокрема гібридних і технологічних.

Контрольні запитання:

1. Які основні риси відрізняють традиційні загрози міжнародній безпеці від новітніх (асиметричних та гібридних)?
2. Яку роль відіграє військова сила у структурі міжнародної безпеки та чому вона залишається центральним елементом традиційних загроз?
3. Як концепція балансу сил впливає на виникнення або стримування міжнародних конфліктів?
4. Які міжнародні інституції покликані запобігати або мінімізувати традиційні загрози безпеці, і наскільки ефективними вони є в сучасних умовах?
5. Яке місце України у системі традиційних загроз міжнародній безпеці XXI століття?

Тема 3 **АСИМЕТРИЧНІ ЗАГРОЗИ ДЛЯ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ**

Асиметричні загрози: суть і підходи

Асиметричні загрози виникають через нерівність ресурсів і можливостей акторів та застосування нетрадиційних, технологічно високорозвинених і гнучких стратегій. Їхня актуальність визначається тим, що вони підривають традиційні механізми колективної безпеки, баланс сил і стабільність міжнародної системи. Метою теми є формування у здобувачів освіти глибокого розуміння специфіки сучасної безпекової архітектури, механізмів протидії асиметричним загрозам та практичних навичок аналізу ризиків для національної та міжнародної безпеки.

Теоретичні підходи до аналізу:

Неореалізм – підкреслює структурну вразливість держав та необхідність адаптивних стратегій стримування.

Неолібералізм – роль міжнародних інституцій у протидії асиметричним загрозам.

Конструктивізм – соціальне конструювання загроз, роль сприйняття та інформації у безпековій динаміці.

Критична безпекова теорія – безпека як процес захисту людини від страху, насильства та технологічних ризиків.

2. Сутність і класифікація асиметричних загроз

Асиметричні загрози – це такі форми небезпек, де слабший актор компенсує структурну або технологічну слабкість нетрадиційними методами, створюючи непропорційний вплив на сильнішого актора.

Основні категорії:

1. Військово-технічні: застосування дронів, автономних систем озброєння, гібридних тактик, терористичних атак.

2. Кібернетичні та інформаційні: кібератаки, дезінформація, вплив на соціальні мережі, маніпуляції громадською думкою.

3. Енергетичні та ресурсні: використання залежності держав від енергетичних ресурсів або критичної інфраструктури.

4. Біологічні та пандемічні: глобальні ризики для здоров'я населення та критичних систем.

5. Гібридні та комбіновані – поєднання військових, політичних, економічних, технологічних та інформаційних інструментів.

3. Безпекова складова

Асиметричні загрози підривають традиційні альянси та механізми колективної безпеки, вимагаючи адаптації структур НАТО, ООН, ОБСЄ до нових викликів. Розвиваються спільні програми моніторингу, обміну інформацією та кризового реагування, що дозволяють реагувати на кіберінциденти, гібридну

агресію та терористичні акти. Створюється механізм міжнародного прогнозування загроз, який включає оцінку ризиків для глобальної стабільності. Асиметричні загрози потребують удосконалення міжнародного права, норм і стандартів, включаючи кіберзаконодавство, контроль за автономними системами озброєнь та механізми запобігання гібридній агресії. Розробляються регуляторні рамки для протидії фінансовим та ресурсним шантажам, боротьби з тероризмом та екстремізмом. Асиметричні загрози впливають на довіру громадян до державних інститутів, стабільність суспільства та інформаційний простір. Важливим є розвиток суспільної стійкості, критичного мислення населення та здатності протидіяти дезінформації.

4. Приклади та сучасні кейси

Україна після 2014 року: гібридна війна, кібератаки, дезінформаційні кампанії, економічний тиск.

Глобальні кібератаки на критичні інфраструктури держав (енергетика, фінанси, транспортування).

Маніпуляції у соціальних мережах як інструмент зовнішнього впливу на демократичні процеси.

Використання автономних систем та дронів у військових конфліктах та операціях із високим ризиком для цивільного населення.

Контрольні запитання:

1. Які основні характеристики асиметричних загроз відрізняють їх від традиційних загроз міжнародній безпеці?
2. Які форми асиметричних загроз є найбільш поширеними у сучасному світі і як вони впливають на національну безпеку держав?
3. Як асиметричні загрози змінюють структуру міжнародної безпеки і впливають на ефективність традиційних механізмів колективної безпеки?
4. Які сучасні методи протидії асиметричним загрозам застосовуються на національному та міжнародному рівнях?
5. Яке значення досвіду України у протидії гібридним і асиметричним загрозам для формування практик міжнародної безпеки?

Тема 4

ООН ЯК УНІВЕРСАЛЬНА СИСТЕМА КОЛЕКТИВНОЇ БЕЗПЕКИ

1. Сутність і принципи колективної безпеки

Колективна безпека є ключовим принципом міжнародних відносин, який передбачає: 1) спільне зобов'язання держав протидіяти агресії проти будь-якого члена міжнародного співтовариства; 2) дотримання недоторканності суверенітету та територіальної цілісності держав; 3) мирне врегулювання конфліктів через дипломатію, переговори та міжнародні інституції; 4) застосування колективних

заходів, включно з економічними санкціями, політичним тиском або військовим втручанням. ООН реалізує принцип колективної безпеки через комплекс органів, механізмів і процедур, що дозволяють координувати дії держав, реагувати на кризові ситуації та підтримувати глобальну стабільність. У цьому контексті колективна безпека не обмежується лише військовим компонентом, а включає також економічну, політичну, гуманітарну та інформаційну складові.

2. Структура ООН у сфері безпеки

Основні органи та механізми, що забезпечують функціонування системи колективної безпеки:

1. Рада Безпеки (РБ ООН): ключовий орган, відповідальний за підтримку міжнародного миру і безпеки; приймає резолюції, що є обов'язковими для держав-членів, включно з введенням санкцій, ембарго та мандатів на миротворчі операції; здійснює координацію миротворчих місій і нагляд за виконанням міжнародних угод.

2. Генеральна Асамблея (ГА ООН): виконує консультативну та координаційну функцію, формулює політичні позиції та декларації щодо глобальної безпеки; приймає резолюції щодо гуманітарних криз, роззброєння та прав людини, що впливають на міжнародну стабільність.

3. Секретаріат: адміністративний орган, що координує роботу миротворчих місій та виконує аналітичні та інформаційні функції; забезпечує збір, обробку та поширення інформації про конфлікти, що дозволяє ухвалювати обґрунтовані рішення на рівні Ради Безпеки та Генеральної Асамблеї.

4. Міжнародні судові органи: міжнародний суд ООН та спеціальні трибунали забезпечують юридичну відповідальність за порушення міжнародного права, включаючи злочини агресії, військові злочини та порушення прав людини; підтримують легітимність дій органів ООН та сприяють розвитку механізмів правового захисту міжнародної безпеки.

3. Функції ООН у забезпеченні колективної безпеки

ООН виконує багатоаспектну роль у сфері міжнародної безпеки:

1. Запобігання конфліктам: дипломатичне посередництво, моніторинг кризових регіонів, превентивні місії.

2. Миротворчі операції: введення миротворчих сил у гарячих точках, контроль за припиненням вогню, сприяння стабілізації після конфліктів.

3. Санкції та політичний тиск: обмеження на торгівлю, фінансові та дипломатичні заходи проти держав або недержавних акторів, що порушують мир.

4. Роззброєння та контроль над озброєннями: моніторинг та регулювання поширення ядерної, хімічної та біологічної зброї.

5. Гуманітарна допомога та відновлення: забезпечення безпеки цивільного населення, підтримка біженців, розвиток стабілізаційних програм.

4. ООН та сучасні виклики безпеки

1. Адаптація до новітніх загроз: тероризм, гібридні конфлікти, кіберзлочинність, енергетична нестабільність, зміни клімату.

2. Співпраця з регіональними організаціями (НАТО, ЄС, Африканський союз) для ефективної відповіді на кризи.

3. Проблеми ефективності: блокування рішень Ради Безпеки через право вето, недостатнє фінансування миротворчих місій, складність координації з державами у конфліктних регіонах.

4. Використання інноваційних технологій (штучний інтелект, системи моніторингу, цифрові платформи для раннього попередження) для підвищення ефективності діяльності ООН.

5. Україна у системі колективної безпеки ООН

Україна відіграє активну роль у міжнародній системі колективної безпеки, використовуючи механізми Організації Об'єднаних Націй для захисту суверенітету, територіальної цілісності та політичної стабільності. У сучасному контексті, особливо після 2014 року, український досвід демонструє важливість поєднання дипломатичних, правових та безпекових заходів у протидії зовнішній агресії, гібридним загрозам та порушенням міжнародного права.

Україна системно використовує Раду Безпеки ООН і Генеральну Асамблею для підняття питань про порушення територіальної цілісності та суверенітету. Важливим інструментом є ініціювання резолюцій, які засуджують агресію та закликають до дотримання міжнародного права, що підвищує легітимність української позиції у глобальному контексті. Дипломатичні заходи включають активну співпрацю з регіональними організаціями (НАТО, ЄС, ОБСЄ) та міжнародними партнерами для координації колективних дій у сфері безпеки.

Україна активно апелює до міжнародного права, включно з Статутом ООН, Гельсінським Заключним актом та Конвенцією про права людини. Використання правових механізмів включає: 1) звернення до Міжнародного суду ООН з питань порушення територіальної цілісності; 2) участь у міжнародних трибуналах та комісіях для документування воєнних злочинів та порушень прав людини; 3) координацію дій щодо санкцій проти держав-агресорів. Ці заходи забезпечують законну базу для колективної протидії агресії та створюють прецеденти для міжнародного права у сфері безпеки.

Україна залучена до міжнародних миротворчих та кризових ініціатив, які координуються ООН, для забезпечення безпеки цивільного населення в зоні конфліктів. Ключовим елементом є аналіз та реагування на гібридні загрози, включно з кібератаками, інформаційними кампаніями та економічним тиском. Важливим аспектом є побудова власних систем раннього попередження та моніторингу, що дозволяє оперативно інформувати міжнародну спільноту та підвищувати ефективність колективних дій ООН.

Україна використовує міжнародні механізми ООН для: документування порушень міжнародного права; залучення міжнародних спостерігачів та експертів; формування міжнародного тиску через резолюції та санкції. Цей досвід демонструє необхідність комплексного підходу, який поєднує дипломатію, право, миротворчі ініціативи та безпекові заходи.

Досвід України у сфері колективної безпеки ООН стає важливим прикладом для інших держав, які стикаються з агресією та гібридними загрозами. Він підкреслює роль ООН як універсальної платформи для вирішення конфліктів, забезпечення легітимності міжнародних дій та координації глобальної безпеки. Практичні уроки українського кейсу сприяють удосконаленню стратегій запобігання конфліктам, миротворчих місій та системи реагування на сучасні загрози.

Контрольні запитання:

1. Які основні принципи колективної безпеки і як вони реалізуються державами у міжнародній системі?
2. Які органи та механізми ООН забезпечують функціонування системи колективної безпеки і які їхні ключові повноваження?
3. Які функції ООН у сфері забезпечення колективної безпеки та як вони впливають на стабільність міжнародних відносин?
4. Які сучасні виклики безпеки стоять перед ООН і якими способами організація намагається підвищити ефективність своєї діяльності?
5. Яку роль відіграє Україна у системі колективної безпеки ООН і які механізми вона використовує для захисту свого суверенітету та територіальної цілісності?

Тема 5

НАТО ЯК МОДЕЛЬ ПОЛІТИКО-ВІЙСЬКОВОЇ БЕЗПЕКОВОЇ СИСТЕМИ

1. Структурно-інституційна модель безпеки

НАТО як модель міжнародної безпеки характеризується розгалуженою організаційною структурою, що забезпечує координацію політичних і військових рішень. Північноатлантична Рада виступає головним політичним органом, який формує стратегії реагування та ухвалює рішення на основі консенсусу. Військовий комітет і штаб-квартири забезпечують оперативне планування, контроль за виконанням рішень та координацію навчань. Спеціалізовані агенції виконують аналітичну, логістичну та нормативну функції, що підсилює здатність альянсу до превентивних дій та кризового реагування. Така структура дозволяє НАТО діяти як інтегрована безпекова система, де політичні, правові та військові механізми взаємопов'язані і підтримують стабільність держав-членів.

2. Безпекові функції та операційні можливості

Безпекові функції НАТО включають:

1. Колективну оборону та стримування агресора через мобілізацію сил швидкого реагування, стратегічне планування та демонстрацію військових спроможностей.

2. Кризове реагування та стабілізацію конфліктних регіонів, включно з миротворчими операціями, моніторингом порушень припинення вогню та підтримкою постконфліктної стабілізації.

3. Протидію новітнім загрозам, таким як кіберзлочинність, інформаційні кампанії та гібридні війни, за допомогою спеціальних центрів кібероборони та систем раннього попередження.

4. Контроль над озброєннями та регулювання поширення небезпечних технологій, що дозволяє знижувати ризик ескалації регіональних та глобальних конфліктів.

Ці функції демонструють, що НАТО як модель безпекової системи поєднує стратегічне стримування, превентивні механізми та колективне реагування, що робить його ефективним інструментом управління міжнародною стабільністю.

3. Україна у контексті моделі НАТО на сучасному етапі

Україна на сучасному етапі є стратегічним партнером НАТО, який активно інтегрується у політико-військову систему альянсу через Партнерство заради миру, спільні навчання, обмін досвідом та адаптацію стандартів оборони. Після російської агресії 2014 року і особливо з 2022 року Україна демонструє необхідність інтеграції національної безпеки в модель НАТО для протидії високотехнологічним та гібридним загрозам. Українська складова включає:

1. Модернізацію збройних сил та підвищення оперативної спроможності відповідно до стандартів НАТО, що забезпечує здатність протистояти широкому спектру загроз, від традиційної агресії до кібернетичних атак.

2. Участь у спільних навчаннях та миротворчих операціях, що підвищує ефективність координації дій із силами альянсу та сприяє практичній інтеграції українських військових структур у систему колективної оборони.

3. Дипломатичне та правове використання інструментів НАТО, включно з участю у стратегічних форумах, консультаціях та обговореннях щодо безпеки Чорноморського регіону та Східної Європи.

4. Антигібридна та кіберзахисна діяльність, яка поєднує національні системи раннього попередження та моніторингу з інфраструктурою НАТО, забезпечуючи швидке реагування на зовнішні загрози.

5. Сприяння формуванню міжнародного тиску та легітимності дій України у сфері безпеки через координацію санкцій, міжнародних резолюцій та миротворчих ініціатив альянсу.

Сучасна українська інтеграція у модель НАТО демонструє практичну цінність альянсу як універсальної системи колективної безпеки, де політичні,

правові та військові інструменти взаємопов'язані та дозволяють ефективно протидіяти зовнішній агресії та гібридним загрозам.

4. Сучасні виклики та стратегічна значимість

Модель НАТО залишається актуальною в умовах динамічних загроз міжнародній безпеці, включаючи гібридні війни, тероризм, кібернетичні атаки, енергетичну та кліматичну нестабільність. Взаємодія НАТО з Україною підкреслює ефективність цієї моделі у підвищенні регіональної та глобальної стабільності, дозволяє прогнозувати ризики та формувати стратегічні сценарії реагування на сучасні безпекові виклики. Український досвід демонструє, що інтеграція національних систем у модель НАТО підвищує колективну оборонну спроможність, створює умови для превентивного стримування агресії та забезпечує комплексну безпекову підтримку держав, що стикаються з високотехнологічними та гібридними загрозами.

Контрольні запитання:

1. Які основні органи та інституції НАТО відповідають за координацію політичних і військових рішень, та яку роль вони виконують у забезпеченні колективної безпеки?
2. Які ключові безпекові функції НАТО забезпечують стримування агресії, кризове реагування та протидію сучасним загрозам, зокрема кібернетичним і гібридним?
3. Яким чином Україна інтегрується у політико-військову систему НАТО, та які механізми співпраці забезпечують підвищення її оборонної спроможності?
4. Як дипломатичні та правові інструменти НАТО сприяють легітимізації дій України у сфері безпеки та протидії зовнішній агресії?
5. Які сучасні загрози міжнародній безпеці демонструють актуальність моделі НАТО, і як інтеграція України у систему альянсу посилює колективну оборонну та безпекову спроможність регіону?

Тема 6

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ ЯК БЕЗПЕКОВА СПІЛЬНОТА

1. Політична основа безпеки ЄС

Політичні аспекти безпеки ЄС базуються на принципах солідарності, верховенства права, демократії та поваги до суверенітету держав-членів. Політика безпеки ЄС спрямована на превенцію конфліктів, стабілізацію кризових регіонів, управління міграційними потоками та контроль за поширенням озброєнь. Політичні рішення формуються на основі консенсусу, що забезпечує легітимність колективних дій та зміцнює довіру між державами-членами. ЄС як безпекова спільнота адаптується до сучасних викликів, включаючи гібридні війни, тероризм, кібернетичні загрози та енергетичну нестабільність. Політичні

механізми безпеки дозволяють прогнозувати ризики, координувати колективні дії та забезпечувати стратегічну стабільність. Співпраця з Україною підкреслює актуальність ЄС як платформи для інтеграції партнерів у політичну та безпекову систему, що формує передумови для стійкої регіональної стабільності та колективного протистояння сучасним загрозам.

2. Інституційна структура та політичні механізми

Безпекова специфіка ЄС реалізується через такі ключові органи:

Рада ЄС та Європейська Рада – ухвалюють стратегічні рішення, формують політику безпеки та кризового реагування.

Верховний представник Союзу з питань зовнішньої політики та безпеки – координує зовнішньополітичні ініціативи та діалог із партнерами.

Європейський парламент – контролює політичну легітимність безпекових рішень та оцінює їх ефективність.

Ця інституційна система дозволяє ЄС діяти як інтегрована безпекова спільнота, де політичні, економічні та цивільно-військові інструменти взаємопов'язані.

3. Політичні та безпекові функції

ЄС виконує комплекс політичних функцій у сфері безпеки:

1. Превентивне дипломатичне реагування: політичне посередництво, санкції, формування міжнародних коаліцій для врегулювання конфліктів.

2. Кризове управління: ухвалення політичних рішень щодо запобігання конфліктам, цивільні та військові місії, стабілізаційні програми.

3. Протидія гібридним загрозам та кібернетичним атакам: розробка політик безпеки, що враховують дезінформацію, кіберзлочинність та вплив зовнішніх акторів на політичну стабільність.

5. Співпраця з міжнародними організаціями та партнерами: координація з НАТО, ООН та ОБСЄ для зміцнення політичної та безпекової стабільності у регіоні.

4. Український контекст

Україна виступає стратегічним партнером Європейського Союзу у сфері безпеки та політики стабілізації, що передбачає комплексну взаємодію у політичній, правовій, оборонній та кризовій площинах.

Після початку повномасштабної агресії російської федерації у 2022 році значення інтеграції України у безпекову політику ЄС стало критичним, оскільки вона забезпечує не лише посилення оборонних спроможностей держави, а й сприяє формуванню стабільного європейського безпекового простору. Українська співпраця з ЄС відзначається багаторівневою структурою, що охоплює стратегічне партнерство, реформування сектору безпеки та оборони,

протидію гібридним загрозам, дипломатичне та правове використання механізмів ЄС, а також практичну участь у безпекових місіях.

Політична інтеграція та стратегічне партнерство передбачає активну участь України у консультаційних форматах і робочих групах ЄС, що формують політику безпеки, розробляють стратегії реагування на кризові ситуації та визначають механізми колективного реагування. Це включає участь у стратегічних форумах, обговореннях щодо стабілізації східноєвропейського регіону та Чорноморського простору, а також координацію дій із державами-членами ЄС для запобігання ескалації конфліктів.

Сприяння реформам безпеки та оборони передбачає модернізацію українських збройних сил за стандартами ЄС, включно з підвищенням оперативної спроможності, адаптацією командних структур та використанням сучасних технологій у сфері оборони. Така інтеграція дозволяє Україні ефективніше протидіяти високотехнологічним загрозам та забезпечувати синергію між національними військовими структурами і європейськими колективними системами безпеки.

Координація протидії гібридним загрозам включає розвиток кіберзахисту, систем інформаційної безпеки та захисту критичної інфраструктури, а також забезпечення енергетичної стабільності в умовах зовнішньої агресії. Україна активно використовує механізми ЄС для інтеграції національних систем раннього попередження і моніторингу з європейськими структурами, що забезпечує оперативне реагування на кібератаки, дезінформаційні кампанії та інші гібридні загрози.

Дипломатичне та правове використання механізмів ЄС дозволяє Україні легітимізувати свої дії на міжнародній арені, забезпечуючи політичну та правову підтримку з боку союзників. Це включає спільні політичні ініціативи, координацію санкцій проти держав-агресорів, формування резолюцій ЄС та участь у міжнародних форумах, що підвищує легітимність української позиції та посилює міжнародний тиск на агресора.

Практична участь у безпекових місіях ЄС передбачає спільні навчання, миротворчі та стабілізаційні операції, а також інтеграцію українського досвіду у розробку політик кризового реагування. Це забезпечує формування практичних навичок у сфері колективної безпеки, дозволяє випробувати національні сили у реальних сценаріях і підвищує взаємосумісність українських та європейських військових та цивільних структур.

Сучасний український контекст демонструє ефективність політичних і безпекових механізмів ЄС для підтримки стабільності у кризових регіонах і забезпечення колективної безпеки. Досвід України підкреслює важливість інтеграції національних безпекових стратегій у політичну модель ЄС, що сприяє превентивному запобіганню агресії, протидії гібридним загрозам та формуванню стійкої системи колективної оборони. Український кейс також слугує практичним

прикладом для інших партнерів ЄС, демонструючи синергію між національними та європейськими безпековими структурами у сучасних умовах загроз.

Контрольні запитання:

1. Які політичні принципи та механізми забезпечують безпеку Європейського Союзу та як вони адаптуються до сучасних загроз?
2. Які ключові інституції ЄС відповідають за політику безпеки та кризове реагування, і яку роль вони відіграють у формуванні інтегрованої безпекової спільноти?
3. Які основні політичні та безпекові функції виконує ЄС для запобігання конфліктам, протидії гібридним загрозам та стабілізації кризових регіонів?
4. Яким чином Україна інтегрується у безпекову політику ЄС, включно з модернізацією збройних сил, координацією протидії гібридним загрозам та практичною участю у безпекових місіях?
5. Яке значення українського досвіду у сфері безпеки для формування колективної оборони та стійких систем стабільності в рамках політичної моделі ЄС?

Тема 7

РЕГІОНАЛЬНІ ІНСТИТУТИ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ

1. Політична парадигма регіональної безпеки

Регіональні інститути виступають платформами для політичного діалогу, прийняття колективних рішень та формування стандартів безпеки. Вони забезпечують консенсусне ухвалення рішень, що підвищує легітимність дій держав-членів, зміцнює довіру та стабільність у регіоні. Політичні механізми включають:

1. Превентивне дипломатичне реагування та координацію спільних ініціатив у випадку загрози конфлікту.
2. Розробку регіональних стратегій кризового реагування та прогнозування загроз.
3. Поширення стандартів безпеки, демократичних норм і верховенства права серед держав-членів.

Ця політична складова формує унікальну здатність регіональних організацій забезпечувати колективну солідарність та своєчасне реагування на внутрішні та зовнішні виклики безпеки.

2. Військова, оборонна та культурна специфіка

Регіональні інститути безпеки поєднують координацію оборонних заходів з можливістю оперативного реагування на кризові ситуації. До ключових організацій належать: 1) **Африканський союз (АС)** – реалізує масштабні миротворчі місії, координує мобілізацію регіональних сил швидкого реагування

та підтримує постконфліктну стабілізацію держав-членів; 2) **Асоціація держав Південно-Східної Азії (АСЕАН)** – координує оборонні плани, проводить спільні навчання, здійснює моніторинг прикордонних конфліктів і регулює стратегічну взаємодію держав у кризових ситуаціях; 3) **Організація американських держав (ОАС)** – сприяє колективному реагуванню на внутрішні й зовнішні загрози, включно з протидією незаконному озброєнню, тероризму та транснаціональним загрозам.

Військовий потенціал цих організацій дозволяє інтегрувати національні оборонні стратегії у регіональні рамки безпеки, забезпечуючи комплексне стримування загроз та превентивне запобігання конфліктам.

Регіональні інститути безпеки виконують унікальну функцію формування культури безпеки та нормативних стандартів. Це включає: 1) створення політичних та правових рамок для дій держав-членів у сфері безпеки; 2) поширення практик мирного врегулювання конфліктів, стандартизованих процедур кризового реагування та взаємодії сил безпеки; 3) формування довіри та співробітництва через освітні програми, обмін досвідом та культурні ініціативи, що сприяють консолідації регіональної безпеки.

Цей культурно-нормативний вплив підсилює політичні й військові механізми, створюючи синергію для комплексної безпеки та підтримки стабільності.

3. Унікальність регіональних інституцій для міжнародної безпеки

Регіональні інститути відрізняються здатністю адаптуватися до локальних і глобальних загроз, що робить їх незамінними для вирішення сучасних проблем міжнародної безпеки: 1) дозволяють державам реагувати на конфлікти швидше та більш скоординовано, ніж глобальні організації; 2) інтегрують політичні, військові та культурні підходи, забезпечуючи комплексний підхід до безпеки; 3) підвищують легітимність рішень через колективне ухвалення та участь усіх зацікавлених сторін; 4) створюють умови для передбачуваності дій держав у регіоні та формують стандарти поведінки у сфері безпеки.

4. Український контекст

Україна активно взаємодіє з регіональними інститутами безпеки для зміцнення національної обороноздатності, запобігання конфліктам та підвищення легітимності політичних рішень на міжнародній арені. Основні напрями української інтеграції:

Політична координація та участь у консультаційних форматах щодо стабілізації східноєвропейського регіону.

Розвиток оборонних спроможностей через спільні навчання та інтеграцію національних сил у регіональні моделі реагування.

Протидія гібридним загрозам і кібернетичним атакам через синхронізацію систем раннього попередження з регіональними платформами;

Дипломатичне та правове використання механізмів для легітимізації міжнародної підтримки та координації санкцій проти агресора.

Досвід України демонструє, що інтеграція національних стратегій у регіональні моделі безпеки підвищує колективну оборонну спроможність, формує умови для превентивного стримування агресії та забезпечує комплексну політичну, військову та культурну підтримку держав, що стикаються з багатовимірними загрозами.

Контрольні запитання:

1. Яким чином політичні механізми регіональних інститутів безпеки забезпечують консенсусне ухвалення рішень та зміцнення стабільності у вибраних регіонах світу?
2. Які військові та оборонні функції виконують Африканський союз, АСЕАН та Організація американських держав, і як вони сприяють колективній безпеці?
3. Яким чином культурно-нормативний вплив регіональних інститутів підсилює їхню політичну та військову ефективність у сфері безпеки?
4. У чому полягає унікальність регіональних інституцій для вирішення сучасних проблем міжнародної безпеки порівняно з глобальними організаціями?
5. Які основні напрями взаємодії України з регіональними інститутами безпеки і як ця інтеграція впливає на колективну оборонну спроможність та протидію гібридним загрозам?

Тема 8

СУЧАСНІ ЗБРОЙНІ КОНФЛІКТИ І МІЖНАРОДНА БЕЗПЕКА

1. Широке і вузьке визначення сучасних збройних конфліктів

Сучасні збройні конфлікти – це комплексна форма політико-військового протистояння між державними та/або недержавними акторами, у якій застосування сили поєднується з використанням інформаційних, економічних, енергетичних, технологічних та культурно-психологічних інструментів впливу. Вони характеризуються розмитістю меж між війною і миром, симетричними та асиметричними формами ведення бойових дій, участю міжнародних і регіональних організацій у врегулюванні, а також глобальними наслідками для системи міжнародної безпеки. У широкому розумінні це не лише бойові дії, а вся сукупність політичних, соціальних і технологічних процесів, що змінюють конфігурацію міжнародного порядку та визначають нові виклики для стабільності світу.

Сучасні збройні конфлікти — це збройне зіткнення між двома або більше організованими сторонами, в якому застосування військової сили перевищує поріг внутрішньої безпеки держави й має систематичний, тривалий характер. У вузькому сенсі поняття охоплює лише активну фазу бойових дій, що відбуваються з використанням регулярних або іррегулярних формувань, сучасних озброєнь (у

тому числі високоточних, кіберактивів, безпілотних систем) і спрямовані на досягнення політичних, територіальних або ідеологічних цілей.

Широке визначення використовується у політичній теорії, безпекових студіях та міжнародних відносинах, де аналізується стратегічний, цивілізаційний і технологічний вимір конфлікту. Вузьке визначення відповідає підходам військової науки та міжнародного гуманітарного права (зокрема, Женевських конвенцій), де головним критерієм є застосування збройної сили й інституціоналізована участь сторін.

2. Типологія сучасних збройних конфліктів

Типологізація сучасних збройних конфліктів є ключовим етапом у розумінні динаміки міжнародної безпеки, адже вона дозволяє визначити природу акторів, мотивацію сторін, характер застосованих засобів впливу та політичні цілі протистояння. На основі порівняльного аналізу можна виокремити кілька основних типів конфліктів, що домінують у міжнародних відносинах початку XXI століття.

1. Класичні міждержавні конфлікти

До цієї категорії належать відкриті збройні протистояння між суверенними державами, що мають чітко визначені армії, території, політичні режими та міжнародну суб'єктність. Прикладами є:

Російсько-українська війна (з 2014 р.), яка порушила фундаментальні принципи міжнародного права, закріплені у Статуті ООН, і продемонструвала повернення великомасштабних воєн у Європу. Цей конфлікт є системним – він охоплює військовий, економічний, інформаційний та енергетичний виміри.

Ізраїль – Іран / ХАМАС, де йдеться про боротьбу за регіональне домінування та ідеологічне протистояння, що поєднує міждержавний, релігійний і терористичний компоненти.

Класичні війни, попри розвиток технологій, залишаються формою політичного насильства, спрямованого на зміну статусу-кво, контроль над територіями та ресурсами. Однак у сучасних умовах вони доповнюються гібридними елементами — кібератаками, пропагандою, економічним тиском, що розмиває межі між війною і миром.

2. Внутрішньодержавні та громадянські війни

Цей тип конфліктів є найпоширенішим у XXI столітті. Його причинами стають політична фрагментація, соціально-економічна нерівність, етнічні й релігійні суперечності, а також слабкість державних інститутів.

- **Сирія:** приклад перетворення внутрішньополітичного протесту на багаторівневу війну із залученням зовнішніх акторів.

- **Судан:** зіткнення військових угруповань, що борються за контроль над владою, призвело до гуманітарної катастрофи і загрози регіональній стабільності.

- **М'янма:** військовий переворот 2021 р. спричинив громадянське протистояння між хунтою та опозиційними силами.

Внутрішньодержавні війни мають тенденцію до «інтернаціоналізації»: іноземні держави підтримують окремі сторони конфлікту, перетворюючи його на арену геополітичного суперництва. Їхня небезпека полягає в ерозії державності, гуманітарних катастрофах і поширенні неконтрольованого насильства на суміжні регіони.

3. Проксі-війни

Проксі-конфлікти є формою **непрямої війни**, коли великі держави чи регіональні гравці ведуть боротьбу через посередників — місцеві угруповання, маріонеткові уряди або приватні військові компанії.

- **Ємен:** одна з найтриваліших криз сучасності, де Іран підтримує хуситів, а Саудівська Аравія очолює коаліцію сунітських держав.

- **Лівія:** змагання за вплив між різними урядами та іноземними покровителями (Туреччиною, ОАЕ, Росією), що призвело до розпаду централізованої державності.

Проксі-війни знижують прямі ризики для великих держав, але підвищують рівень нестабільності, сприяють тривалому насильству та ослабленню міжнародного контролю над озброєннями. Вони створюють «сіру зону» відповідальності, у якій важко визначити агресора та покарати порушників міжнародного права.

4. Гібридні конфлікти

Гібридна війна – це багаторівневе протистояння, у якому поєднуються військові, політичні, інформаційні, економічні, технологічні та правові засоби впливу. Її характерні риси:

- кібератаки на стратегічну інфраструктуру, енергетичні системи та інформаційні ресурси держав (приклад — російські кібератаки проти України, США, країн ЄС);

- дезінформація та маніпуляція суспільною свідомістю з метою дестабілізації політичних режимів (використання соціальних мереж, бот-мереж, пропагандистських каналів);

- економічний і енергетичний тиск як інструмент підриву суверенності;

- застосування нерегулярних формувань і «зелених чоловічків» без офіційного статусу.

Гібридні війни формують новий тип міжнародної нестабільності, у якому межа між війною та миром практично зникає. Вони ставлять під сумнів традиційні концепції стримування, оборони та міжнародного права, змушуючи держави переосмислювати свої системи національної безпеки.

5. Терористичні та партизанські війни

Цей тип конфліктів охоплює діяльність недержавних акторів, які використовують насильство для досягнення політичних, релігійних або ідеологічних цілей.

- **«Ісламська держава» (ISIS):** приклад створення квазідержавного утворення, що поєднує тероризм, ідеологічну мобілізацію та інформаційні технології.

- **«Боко Харам»** у Нігерії – рух, який експлуатує соціальну маргіналізацію та релігійні протиріччя для формування осередків радикалізму.

Терористичні війни мають глобальний характер, оскільки виходять за межі національних територій і вимагають координації зусиль міжнародної спільноти. Вони підривають легітимність держав, дестабілізують регіони й породжують масштабні гуманітарні наслідки.

Типологія сучасних збройних конфліктів не лише систематизує їх різновиди, а й відображає кризу традиційної системи міжнародної безпеки, де сила знову стає головним регулятором міжнародних відносин.

3. Політичні закономірності сучасних конфліктів

Сучасні збройні конфлікти, незалежно від їхнього типу, рівня інтенсивності чи географічного охоплення, демонструють низку стійких політичних закономірностей, що визначають трансформацію міжнародної системи безпеки у XXI столітті. Їхнє вивчення дозволяє зрозуміти не лише характер воєн, але й логіку нових форм політичного управління, мобілізації та легітимації сили у глобальному вимірі.

Зростання ролі недержавних акторів у конфліктогенезі та миротворчості. Сучасні війни дедалі частіше виходять за межі класичного міждержавного протистояння. Учасниками бойових дій стають приватні військові компанії, транснаціональні корпорації, релігійно-ідеологічні рухи, терористичні мережі, кіберактивісти та навіть окремі соціальні спільноти, які діють поза офіційним міжнародним правом. Така тенденція свідчить про політичну децентралізацію насильства: монополія держави на застосування сили руйнується, що змінює саму природу легітимності війни. Водночас недержавні актори дедалі частіше долучаються до процесів медіації, гуманітарних місій чи відновлення постконфліктних територій від Міжнародного комітету Червоного Хреста до неурядових структур, що опосередковують політичні домовленості.

Зниження ефективності глобальних інститутів безпеки. ООН, ОБСЄ та інші традиційні інституції, створені після Другої світової війни, дедалі менше здатні виконувати роль арбітрів чи гарантій миру. Їхня діяльність обмежується політичними вето у Раді Безпеки, браком консенсусу між ключовими державами та зростаючою фрагментацією міжнародного права. Внаслідок цього формується постліберальний світопорядок, у якому замість універсальних механізмів безпеки домінують регіональні альянси, тимчасові коаліції та ситуативні угоди між державами. Політична вага цих інститутів дедалі більше залежить від спроможності держав-членів узгоджувати стратегічні інтереси чого часто бракує у контексті поляризованої геополітики.

Взаємозалежність локальних і глобальних криз. Сучасна політична динаміка конфліктів свідчить, що навіть обмежені регіональні зіткнення мають глобальні наслідки. Так, війна Росії проти України призвела до глибоких трансформацій енергетичної, продовольчої, кліматичної та міграційної політики у світі. Аналогічно, громадянські війни у Сирії та Судані генерують потоки біженців, що впливають на політичну стабільність ЄС і змінюють баланс партійних систем у країнах Заходу. Таким чином, сучасні конфлікти не лише відображають внутрішні протиріччя окремих держав, а й виступають каталізаторами системних змін у міжнародній політиці, де безпека набуває багатовимірного політичного, соціального, економічного та гуманітарного характеру.

Нормалізація війни як інструменту політики. У сучасному політичному дискурсі відбувається повернення до реалістичної парадигми, у якій війна знову сприймається як раціональний засіб досягнення державних цілей. Використання сили дедалі частіше легітимується під гаслами «захисту національних інтересів», «гуманітарної інтервенції» чи «боротьби з тероризмом». Це веде до розмивання морально-правових меж між оборонними і наступальними діями, між війною і «спеціальними операціями». Така тенденція сприяє політичній ерозії міжнародних норм і поверненню у практику силової дипломатії, де військовий потенціал стає інструментом тиску й переговорів.

Контрольні запитання:

1. У чому полягає різниця між широким і вузьким визначенням сучасних збройних конфліктів, і як ці підходи відображають різні дослідницькі традиції (політичну теорію та військову науку)?
2. Які основні типи сучасних збройних конфліктів виділяються у тексті, та яким чином приклади (Україна, Сирія, Ємен, Лівія) ілюструють кризу традиційної системи міжнародної безпеки?
3. Яким чином участь недержавних акторів таких як приватні військові компанії, терористичні мережі, міжнародні організації змінює політичну природу війни та легітимність застосування сили?
4. Як війна Росії проти України демонструє взаємозалежність локальних і глобальних криз, і які наслідки це має для енергетичної, продовольчої та міграційної політики Європи?
5. Чому у XXI столітті відбувається «нормалізація війни» як інструменту політики, і які політичні ризики це створює для збереження міжнародного права та стабільності світового порядку?

Тема 9

БЕЗПЕКА ЛЮДИНИ У СИСТЕМІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

1. Структурні виміри безпеки людини

Безпека людини у системі міжнародних відносин є інтеграційним поняттям, яке об'єднує політичні, соціальні, економічні та культурні виміри глобальної стабільності. Вона відображає трансформацію міжнародного порядку — від балансування держав до солідарності суспільств. Сучасна епоха потребує не лише переосмислення джерел загроз, але й розроблення системного підходу до їх подолання через інституційне зміцнення, освіту, права людини та міждержавну координацію.

Безпека людини охоплює багатовимірний простір загроз: політичних, економічних, екологічних, соціальних, продовольчих, енергетичних, інформаційних тощо. У системі міжнародних відносин вона постає як динамічна взаємодія між внутрішніми чинниками державного розвитку та зовнішніми викликами глобалізованого світу. Питання біженців, міграційних криз, екологічних катастроф, пандемій і цифрових ризиків демонструють, що безпека індивіда стає критичною ланкою глобальної стабільності. У цьому контексті міжнародні організації (ООН, ВООЗ, Міжнародна організація з міграції, ОБСЄ, ЄС, Рада Європи) виконують роль не лише гарантів колективної безпеки, але й координаторів гуманітарного реагування.

2. Політичні закономірності та виклики реалізації концепції.

Попри широку нормативну підтримку з боку міжнародних організацій, концепція безпеки людини стикається з низкою глибинних суперечностей, які відображають структурну асиметрію сучасної системи міжнародних відносин. По-перше, держава, залишаючись основним гарантом безпеки, водночас часто виступає її потенційним або реальним порушником. З одного боку, саме національні уряди мають інституційні ресурси для забезпечення прав людини, розбудови систем соціального захисту, охорони здоров'я, освіти й правопорядку. З іншого авторитарні режими, військові диктатури або гібридні політичні системи використовують апарат безпеки для контролю над громадянами, обмеження свобод слова, асоціацій та політичного вибору. Цей парадокс виявляється, зокрема, у країнах, де «національна безпека» стає виправданням репресивних практик, а «гуманітарна допомога» інструментом політичного тиску.

По-друге, політичні еліти дедалі частіше інструменталізують дискурс безпеки людини у власних геополітичних чи економічних цілях. Під гаслами захисту цивільного населення або «гуманітарного втручання» здійснюються військові операції, які нерідко призводять до нових криз, руйнування державності та посилення нестабільності. Приклади інтервенцій у Лівії, Сирії чи Іраку демонструють, як гуманітарна риторика може маскувати політичні інтереси великих держав. Така політизація концепту *human security* знижує його довіру в

очах міжнародної спільноти, викликаючи сумніви щодо щирості заявлених цілей і підриваючи потенціал колективного реагування на справжні гуманітарні катастрофи.

По-третє, глобальна нерівність розвитку формує асиметрію пріоритетів у сфері безпеки людини. У державах «глобального Півдня» переважають базові загрози – голод, нестача водних ресурсів, низький рівень медицини, епідемії, міжетнічні конфлікти. Тут *human security* часто зводиться до виживання, а питання політичних прав і свобод відходять на другий план. Натомість у «глобальному Півночі» – країнах із розвиненими економіками та інституціями – центр уваги зміщується до нових форм загроз: кібербезпеки, інформаційних маніпуляцій, біотехнологічних ризиків, екологічної деградації та кліматичної міграції. Таким чином, відбувається диференціація глобальної безпекової агенди, коли універсальні принципи безпеки людини тлумачаться по-різному залежно від рівня розвитку, політичної культури та стратегічних інтересів держав.

Ці суперечності демонструють, що безпека людини є не лише гуманітарною, а й глибоко політичною категорією, що відображає баланс між владою і правами, стабільністю і свободою, суверенітетом і глобальною відповідальністю. У цьому сенсі концепція *human security* стає не стільки готовою моделлю, скільки полем постійного перегляду і боротьби за нову якість міжнародного порядку, де цінність людського життя є мірилом політичної легітимності держав та інститутів.

3. Український контекст у системі міжнародної безпеки

Український досвід у сфері безпеки людини є унікальним прикладом практичного застосування цієї концепції в умовах великомасштабного збройного конфлікту. Від початку російської агресії у 2014 році, а особливо після повномасштабного вторгнення 2022 року, Україна стала простором, де питання виживання, свободи і гідності громадян злилися в єдиний вимір гуманітарної та політичної безпеки. Війна радикально змінила розуміння базових компонентів *human security*: фізичної, економічної, соціальної, екологічної, інформаційної та політичної. З одного боку, українська держава, попри масштаб руйнувань, продемонструвала здатність до відтворення інституцій безпеки людини навіть у критичних умовах – через розвиток системи територіальної оборони, цифровізацію управління (*Diia*), прозорість гуманітарних механізмів допомоги, а також міжнародну координацію з ООН, ЄС і НАТО. З другого боку, саме українське суспільство – громадянський сектор, волонтери, місцеві громади – взяли на себе ключову роль у забезпеченні базових параметрів виживання і відновлення. Така мобілізація «знизу» стала прикладом соціальної резильєнтності як нової форми безпеки людини в умовах війни.

Водночас український досвід показує, що загроза безпеці людини не обмежується фізичним насильством. Масові депортації, інформаційні атаки, спроби знищення культурної ідентичності, енергетичний шантаж та руйнування критичної інфраструктури засвідчують, що війна XXI століття ведеться

одночасно на військовому, інформаційному, економічному й екзистенційному рівнях. У цих умовах *human security* в Україні набуває значення морально-політичної категорії, яка визначає право на існування не лише окремої людини, але й нації як суб'єкта міжнародного права. Зрештою, український кейс став каталізатором переосмислення глобальної політики безпеки людини. Він довів, що гуманітарні принципи не можуть бути відокремлені від питань справедливості, відповідальності та політичного суверенітету. Захист людини неможливий без захисту держави, яка гарантує її права. Тому український досвід інтегрує два рівні – національний (державний) і глобальний (людський), пропонуючи нову парадигму: *human security through state resilience* – безпека людини через стійкість держави.

Контрольні запитання

1. Які структурні виміри безпеки людини виділяються у системі міжнародних відносин, і як вони взаємодіють між собою для забезпечення глобальної стабільності?
2. Які основні політичні суперечності та виклики реалізації концепції безпеки людини відзначаються у сучасній міжнародній практиці?
3. Як політичні еліти можуть інструменталізувати дискурс безпеки людини, і які приклади цього можна навести з міжнародної практики?
4. Яким чином глобальна нерівність розвитку формує диференціацію пріоритетів у сфері безпеки людини між країнами «глобального Півдня» та «глобального Півночі»?
5. Який український досвід реалізації концепції безпеки людини демонструє інтеграцію національного та глобального рівнів, і які уроки з цього досвіду можна застосувати у міжнародних студіях *human security*?

Тема 10

НОВІТНІ ТЕОРІЇ, ПРОБЛЕМИ ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЇ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ

1. Теоретичні засади сучасного розуміння міжнародної безпеки

У ХХІ столітті поняття міжнародної безпеки зазнало радикальної трансформації, виходячи за межі класичних реалістичних уявлень, що зосереджувалися на військовій потузі, балансі сил, політиці стримування та концепції національних інтересів у їхній вузькій державоцентричній інтерпретації. Традиційне бачення безпеки, характерне для епохи холодної війни, дедалі менше відповідає складній природі глобалізованого світу, у якому конфлікти й загрози набувають транснаціонального, технологічного та цивілізаційного виміру.

Сучасні теоретичні підходи розглядають безпеку як багатовимірний, системно інтегрований феномен, що охоплює не лише військово-політичну сферу,

а й економічну стабільність, енергетичну незалежність, екологічну стійкість, гуманітарний розвиток, цифрову захищеність і навіть психологічне відчуття безпеки в суспільстві. Такий підхід поступово формує парадигму «всеохопної безпеки» (*comprehensive security*), у якій ключову роль відіграє не лише сила держави, а її спроможність передбачати, управляти й мінімізувати ризики різного характеру.

Розвиток концепцій *human security*, *environmental security*, *energy security*, *food security* та *cyber security* змістив акценти від суто міждержавних відносин до аналізу глобальних процесів і взаємозалежностей, що визначають стабільність людства в цілому. У політичному сенсі це означає перехід від парадигми національної оборони до парадигми глобальної відповідальності, у якій людська гідність, права людини, доступ до ресурсів і технологічна безпека стають рівнозначними складовими міжнародного порядку.

Унаслідок цього зростає потреба в оновленні політичної теорії безпеки. Жодна з класичних шкіл міжнародних відносин – ані неореалізм, ані неолібералізм – не може самотійно пояснити нову природу загроз, що поєднують елементи військового, економічного, інформаційного та когнітивного впливу. Тому формується синтетичний підхід, який інтегрує до аналізу ідеї конструктивізму (з його наголосом на ролі ідентичностей, норм і дискурсів), критичних студій безпеки (які досліджують владу й нерівність у безпекових практиках) та неомарксистських і постколоніальних підходів (що вивчають структури глобальної залежності).

Безпека дедалі більше розуміється не як статичний стан рівноваги, а як динамічний процес адаптації держав, регіональних об'єднань і суспільств до мінливого середовища. У цьому контексті центральною категорією стає резильєнтність (*resilience*) – здатність системи протистояти шокам, відновлювати функціональність і навіть посилювати свої інституційні механізми у відповідь на кризу. Водночас у політичному управлінні зростає роль когнітивних і технологічних чинників, які дедалі більше визначають стратегії прийняття рішень у сфері оборони, дипломатії, стратегічних комунікацій і кризового менеджменту. Штучний інтелект, великі дані, алгоритмічне прогнозування, автоматизація оборонних процесів формують нову логіку безпекового мислення – логіку превентивності, точності й швидкості.

Таким чином, сучасна політична наука розглядає міжнародну безпеку як комплексну взаємодію між силою, знанням і довірою, у якій військові ресурси є лише одним із елементів ширшої системи глобального управління ризиками. У XXI столітті безпека – це не лише захист від загроз, а й здатність суспільства передбачати їх, перетворювати кризу на ресурс розвитку та підтримувати політичну стійкість навіть у стані невизначеності.

2. Асиметричні загрози і трансформація системи колективної безпеки

Однією з найпомітніших тенденцій сучасності є еволюція загроз – від традиційних військових до асиметричних, гібридних і транснаціональних. Збройна агресія Росії проти України, кібератаки, терористичні мережі, дезінформаційні кампанії, енергетичний шантаж та використання міграційних потоків як політичної зброї – усе це свідчить про кризу традиційних механізмів колективної безпеки.

Система, що виникла після Другої світової війни (ООН, ОБСЄ, НАТО), виявилася неготовою до реагування на *нечітко визначені загрози*, що одночасно мають військовий, інформаційний і цивілізаційний характер. Унаслідок цього формується нова парадигма – *security resilience*, тобто безпека як здатність до відновлення, опору та гнучкого реагування. Вона вимагає переосмислення принципу колективної оборони на користь горизонтальної кооперації держав, інституцій і приватних акторів.

З політичного погляду, асиметричні загрози демонструють кризу суверенітету в умовах глобалізації. Вони підривають класичні моделі взаємного стримування, висувуючи на перший план гібридні форми впливу – інформаційно-психологічні операції, санкційний тиск, контроль над цифровими інфраструктурами. У відповідь міжнародні організації й держави поступово переходять від політики реакції до політики передбачення – *anticipatory security policy*, заснованої на ранньому попередженні, міжвідомчій інтеграції та когнітивному прогнозуванні ризиків.

3. Інституційні трансформації та нові актори у глобальному безпековому середовищі

Після 2022 року міжнародна система увійшла у фазу радикальної трансформації, яка позначила кінець постбіполярного етапу світового порядку. Російсько-українська війна стала каталізатором глибокої перебудови глобальної архітектури безпеки, продемонструвавши водночас і кризу ліберального інтернаціоналізму, і обмеженість класичних моделей колективного захисту, закладених після Другої світової війни. Вона актуалізувала питання: хто сьогодні формує правила міжнародної взаємодії, якими є джерела легітимності нових безпекових інституцій, і якою мірою держава залишається головним актором у системі, що все частіше визначається нематеріальними, інформаційними й технологічними чинниками?

Класичні інституції епохи холодної війни (ООН, ОБСЄ, Рада Європи) дедалі більше демонструють **функціональну ерозію**. Їхня нормативна вага знижується, а рішення втрачають імперативний характер. Механізми консенсусу блокуються державами, що діють як ревізіоністські актори. Це оголює **структурну асиметрію** між універсальними деклараціями міжнародного права і реальними механізмами примусу. Натомість формується багаторівнева екосистема безпеки, в якій головну роль відіграють **регіональні альянси, ад-хок коаліції, технологічні платформи**

та **позадержавні актори**, які змагаються за контроль над новими формами сили – інформаційною, когнітивною, алгоритмічною.

Нові актори й деконструкція державоцентризму

Система безпеки XXI століття дедалі менше відповідає моделі, де держава виступає єдиним гарантом безпеки. У політичному просторі поряд із державами діють корпорації, глобальні фінансові мережі, аналітичні центри, приватні військові структури, медійні та технологічні гіганти, які мають змогу впливати на політичні процеси масштабніше, ніж окремі уряди. Вони формують не тільки **інформаційні коридори** для урядової комунікації, а й **матриці сприйняття реальності**, від яких залежить політичне рішення.

Так, **технологічні корпорації** (Microsoft, Palantir, Google, Amazon Web Services) стали критичними партнерами держав у забезпеченні кіберзахисту, збиранні та обробці розвідувальних даних, а також у підтримці військової логістики. Це породжує нову форму взаємозалежності – **публічно-приватний безпековий комплекс**, який розширює функції безпеки поза межі державної компетенції. Водночас приватизація ключових секторів безпеки створює ризики політичної непрозорості, монополізації доступу до стратегічної інформації та потенційної втрати державного контролю над критичною інфраструктурою.

Поняття нового безпекового суверенітету

У цьому контексті постає феномен **нового безпекового суверенітету**. Якщо класичний суверенітет визначався через контроль над територією та збройними силами, то сучасна форма — через контроль над **інформаційними потоками, енергетичними системами, когнітивним простором і цифровими технологіями**. Сьогодні держава, що втрачає здатність управляти даними або не має доступу до власних обчислювальних ресурсів, стає вразливою незалежно від рівня військової потуги.

Безпековий суверенітет XXI століття вимагає інтеграції трьох рівнів контролю:

1. **Інфраструктурного**: захист комунікацій, енергомереж, транспортних та логістичних ланцюгів.
2. **Інформаційного**: збереження національної стійкості до маніпуляцій, дезінформації та когнітивних атак.
3. **Алгоритмічного**: автономія у розробці та використанні штучного інтелекту, що впливає на прийняття стратегічних рішень.

Втрата контролю на будь-якому з цих рівнів означає часткову втрату суверенітету – явище, яке дедалі частіше описується як **алгоритмічна залежність** або **цифровий протекторат**. Український досвід війни після 2022 року наочно демонструє, як держава може переосмислити свої функції у сфері кібер- та інформаційної оборони, мобілізавши потенціал ІТ-сектора для підтримки обороноздатності та міжнародної комунікації.

Гібридні союзи і нові формати взаємодії

Паралельно формується нова типологія **гібридних союзів**, які поєднують військові, економічні, технологічні та інформаційні ресурси. Такі об'єднання, як **NATO Innovation Fund, European Defence Fund, AUKUS, QUAD**, створюють поліцентричну архітектуру, де ключову роль відіграє не тільки спільна оборона, а й інноваційна інтеграція. Вони базуються на спільному управлінні даними, стандартизації технологічних процесів, координації у сфері штучного інтелекту, біотехнологій, кібербезпеки.

Гібридні союзи формують середовище, у якому військова сила не є достатньою умовою виживання. Натомість визначальною стає **здатність до адаптації**, гнучкої реакції на непередбачувані ризики, міжсекторальної співпраці й інституційної інновації. Це відповідає логіці **мережевого світу** (М. Кастельс), де влада поширюється через інформаційні потоки, а не концентрується у вертикальних ієрархіях.

«М'які» механізми безпеки та етика довіри

Паралельно розвивається нова культура безпеки – **soft deterrence**, або «м'яке стримування», що замінює класичні механізми воєнного балансу на механізми **довіри, легітимності, прозорості та цифрової відповідальності**. Ця тенденція проявляється у зміцненні норм міжнародної взаємодії, заснованих на обоюсторонній прозорості, обміні даними, відкритій звітності урядів і бізнесу щодо інформаційних операцій. Теоретично soft deterrence спирається на комбінацію ідей **ліберального інституціоналізму та конструктивізму**, які підкреслюють важливість спільних норм, ідентичностей і довіри для зменшення рівня системної анархії. Фактично м'які механізми безпеки зменшують ризик неконтрольованої ескалації, адже ґрунтуються не на примусі, а на спільно вироблених стандартах поведінки у глобальному інформаційному середовищі.

Водночас цей підхід вимагає розвитку **нової політичної етики**, у центрі якої – відповідальність за цифровий вплив, інформаційну чесність і когнітивну безпеку. В умовах, коли алгоритми стають активними учасниками політичної комунікації, питання контролю над ними перетворюється на політичну проблему першого порядку.

Безпека як мережевий процес

У підсумку міжнародна безпека XXI століття перестає бути станом стабільності чи рівновагою сил. Вона дедалі більше набуває **динамічного, процесуального характеру**, в якому основним завданням є не запобігання конфліктам, а управління складністю системи. Безпека – це тепер функція **адаптації, комунікації та взаємної залежності**, що вимагає когнітивної спроможності розпізнавати нові типи ризиків, які не завжди мають військову природу. Ця логіка створює новий вимір політичного – **мережевий порядок**, де ключовими агентами є не лише держави, а й **платформи комунікації, аналітичні спільноти, глобальні алгоритмічні системи**. Їхня роль у формуванні

міжнародного порядку стає такою ж визначальною, як колись роль військових альянсів.

Тому політична теорія безпеки потребує оновлення: вона має інтегрувати підходи **неореалізму** (з його наголосом на балансі сил), **неолібералізму** (з акцентом на інституційній взаємозалежності), **конструктивізму** (який аналізує роль ідей та ідентичностей), а також **критичних студій безпеки**, що вводять до аналізу етичний, когнітивний і технологічний виміри влади.

4. Інтерпретаційні підходи та перспективи розвитку науки про міжнародну безпеку

Сучасна політична наука переживає фазу концептуального оновлення, у межах якого формується новий міждисциплінарний напрям – *complex security studies*. Вона поєднує методології політичного аналізу, кібернетики, соціальної психології, теорії ігор, нейронаук та когнітивного моделювання. Головним завданням цього підходу є розуміння безпеки не як стану рівноваги, а як процесу адаптації політичних систем до невизначеності.

Теоретичні основи цього підходу формуються на перетині конструктивізму, постструктуралізму й критичних студій безпеки. Безпека тлумачиться як *дискурсивна конструкція* – результат політичної комунікації, інтерпретації загроз і суспільного сприйняття ризику. Відповідно, боротьба за безпеку є не лише боротьбою за ресурси, а й за смисли, за контроль над інформаційним полем, за формування когнітивної довіри між державою та громадянським суспільством.

Одним із найактуальніших напрямів стає *когнітивна безпека* – здатність політичних систем зберігати стабільність у сфері знань, інформації та сприйняття. Політична культура, рівень освіти, медіаграмотність, якість державних комунікацій стають базовими параметрами національної безпеки. Звідси випливає потреба у створенні *когнітивних карт безпеки* – моделей, що дозволяють прогнозувати політичну поведінку акторів у ситуаціях кризи.

Розвиток таких підходів веде до формування *постреалістичної парадигми безпеки*, у межах якої людський чинник, інформаційна перевага та штучний інтелект виступають як нові інструменти політичної стабільності. Безпека у XXI столітті – це не відсутність загроз, а керована динаміка ризику, де успіх залежить від гнучкості політичних інститутів, швидкості прийняття рішень і здатності інтегрувати технологічні зміни у політичне управління.

Отже, сучасна інтерпретація міжнародної безпеки поєднує аналітичну точність, когнітивну глибину й політичну рефлексію. Вона вимагає від науковців нових методів мислення – від моделювання глобальних ризиків до оцінки поведінкових реакцій суспільств. У цьому сенсі наука про міжнародну безпеку поступово перетворюється на лабораторію глобального передбачення, у якій політика, технологія та гуманітарне знання взаємодіють задля формування безпечнішого світу.

Контрольні запитання:

1. Як зміна парадигми міжнародної безпеки у XXI столітті впливає на традиційні школи міжнародних відносин?
2. У який спосіб концепції human security, environmental security, energy security, food security та cyber security трансформують політичне розуміння суверенітету та відповідальності держави?
3. Чому асиметричні загрози та гібридні війни засвідчили кризу класичної системи колективної безпеки?
4. Як приватні й технологічні актори змінюють природу сучасного безпекового суверенітету?
5. У чому полягає сутність постреалістичної парадигми міжнародної безпеки та яку роль у ній відіграє когнітивний вимір?

Тема 11

БЕЗПЕКОВА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ ЯК ІНСТИТУТ І ПРОЦЕС ВНУТРІШНЬОЇ ТА ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ

1. Інституційна структура безпекової політики України.

Безпекова політика України після 2022 року формалізована як комплексна інституційна система, що охоплює державні органи, міжвідомчі координаційні механізми та публічно-приватні партнерства. Основні державні інституції включають Раду національної безпеки та оборони (РНБО), Міністерство оборони, Службу безпеки України, Міністерство закордонних справ, Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації. Після початку повномасштабної агресії РФ значно посилено координацію між цими структурами через створення оперативних штабів та кризових центрів, що забезпечують швидке реагування на військові, кібератаки, дезінформаційні кампанії та енергетичний тиск. Інституційна спроможність доповнюється інтеграцією міжнародних партнерів, зокрема НАТО, ЄС, США та Канади, які забезпечують технологічну підтримку, навчання та експертну координацію. Синтез державних та недержавних акторів формує нову модель публічно-приватного безпекового комплексу, що включає ІТ-компанії, аналітичні центри та глобальні фінансові мережі.

2. Процеси прогнозування, управління ризиками та адаптації.

Безпекова політика України функціонує як динамічний процес, що інтегрує превентивне планування, управління ризиками та адаптивне реагування на асиметричні, гібридні та транснаціональні загрози. Використання алгоритмічного прогнозування, великих даних та штучного інтелекту дозволяє моделювати сценарії військових дій, оцінювати кіберзагрози та передбачати соціально-політичні реакції суспільства. Застосування концепції anticipatory security policy підвищує здатність держави до швидкого прийняття рішень у кризових ситуаціях та інтеграції внутрішніх реформ із зовнішньою політикою. Внутрішньополітичні

процеси включають реформування оборонного сектору, посилення кібербезпеки, розвиток енергетичної незалежності та підвищення громадянської стійкості через медіаграмотність і інформаційне просвітництво.

3. Взаємозв'язок внутрішніх та зовнішніх безпекових процесів.

Внутрішня безпека України виступає фундаментальним елементом національної стабільності та ефективності зовнішньополітичної діяльності в сучасному багатовимірному середовищі міжнародної безпеки. Стабільність критичних секторів держави (енергетичних систем, транспортної та логістичної інфраструктури, комунікаційних і кібермереж) є необхідною умовою для стратегічної легітимності держави і дозволяє їй діяти в багаторівневих регіональних і глобальних альянсах, а також брати участь у формуванні нових міжнародних стандартів безпеки. Довіра громадян до державних інститутів, здатність населення протистояти інформаційним та психологічним впливам, а також соціальна згуртованість стають не менш важливими елементами національної потуги, ніж військові ресурси. Після 2022 року внутрішня політика безпеки набула стратегічної інтеграції із зовнішньою, що визначає комплексний підхід України до забезпечення національної стійкості у контексті глобальних загроз.

Реалізація внутрішньої безпеки включає модернізацію оборонного сектору, розвиток інноваційних технологій у виробництві озброєння, підвищення ефективності логістичних і комунікаційних систем, а також мобілізацію людських і технологічних ресурсів. Підтримка та розвиток місцевого самоврядування, активізація громадянського суспільства, волонтерських і IT-ініціатив сприяють формуванню політичної культури взаємодії між державою та громадянами, зміцнюють соціальну стійкість і підвищують здатність до колективного реагування на гібридні загрози. Внутрішні реформи створюють умови для комплексного контролю критичних систем, забезпечують кіберстійкість держави і дозволяють ефективно протидіяти інформаційним операціям та когнітивним впливам.

Зовнішня політика України у сфері безпеки після 2022 року є органічним продовженням внутрішніх заходів і формує інтегровану модель національної безпеки, що поєднує дипломатичну, військову, технологічну і економічну складові. Україна активно співпрацює з НАТО, ЄС, США та іншими стратегічними партнерами у сфері колективної оборони, обміну розвідданими, кіберзахисту, стандартизації технологічних процесів та координації інноваційних проектів у сфері штучного інтелекту, біотехнологій та оборонних технологій. Координація дій у рамках міжнародних альянсів дозволяє Україні не лише адаптуватися до нових форм загроз, а й брати участь у формуванні глобальних безпекових норм та стандартів, що враховують сучасну багатовимірну природу загроз.

Особливу роль у безпековій політиці України відіграють гібридні механізми, які інтегрують військові, економічні, технологічні та інформаційні ресурси. Нові формати гібридних союзів — як-от координація у рамках NATO Innovation Fund, European Defence Fund, партнерства AUKUS і QUA — демонструють поліцентричну логіку, де безпека визначається не лише потужністю озброєння, а й здатністю до інновацій, адаптації і гнучкої взаємодії між державами, приватним сектором і технологічними платформами. Український досвід після 2022 року показує, що ефективність таких союзів визначається здатністю швидко мобілізувати науковий, технічний і людський потенціал, інтегрувати його у систему національної безпеки та забезпечувати прозорість і контроль у стратегічних сферах.

Паралельно формується нова парадигма «м'якого стримування» (soft deterrence), яка передбачає заміну традиційної військової конкуренції на механізми довіри, легітимності, прозорості та цифрової відповідальності. Це включає зміцнення норм міжнародної взаємодії, спільні стандарти обміну інформацією, відкриту звітність щодо оборонних і технологічних ініціатив, а також етичний контроль за використанням алгоритмів та штучного інтелекту у прийнятті стратегічних рішень. Soft deterrence підкреслює важливість формування спільних норм поведінки у глобальному інформаційному просторі та зменшує ризик неконтрольованої ескалації конфліктів.

Таким чином, безпекова політика України виступає одночасно інститутом і процесом, де внутрішні і зовнішні компоненти інтегруються у єдину систему. Вона включає законодавчі, організаційні, технологічні та когнітивні механізми, спрямовані на забезпечення національної стійкості, колективної безпеки та міжнародної легітимності. В Україні після 2022 року формуються нові принципи безпекового суверенітету, що передбачають контроль над інформаційними потоками, кіберпростором, критичною інфраструктурою та когнітивним середовищем, а також здатність до стратегічної адаптації у відповідь на комплексні і гібридні загрози. Безпекова політика виступає інструментом реалізації державного суверенітету, забезпечення соціальної згуртованості та формування активної ролі країни у глобальній системі безпеки XXI століття.

4. Нові актори, технології та концепція безпекового суверенітету.

Сучасна безпекова політика України включає державні та недержавні інститути, технологічні корпорації, приватні військові компанії, аналітичні центри та міжнародні організації. Вони забезпечують контроль над інформаційними потоками, кіберпростором, логістикою та оборонними процесами. Такий публічно-приватний безпековий комплекс дозволяє формувати нову форму безпекового суверенітету — контроль над інфраструктурою, цифровими і когнітивними потоками, енергетичними ресурсами та стратегічними даними. Втрата контролю на будь-якому з цих рівнів призводить до часткової втрати державного суверенітету, що у сучасній міжнародній практиці часто визначається

як алгоритмічна залежність або цифровий протекторат. Досвід України демонструє, як мобілізація ІТ-сектора, міжнародних партнерів та власних технологічних ресурсів підвищує ефективність обороноздатності та стійкості держави.

Українська безпекова політика активно використовує гібридні союзи, що поєднують військові, економічні, технологічні та інформаційні ресурси. Стратегічні партнерства з НАТО, ЄС та іншими організаціями створюють поліцентричну архітектуру безпеки, де вирішальним є не лише військовий потенціал, а здатність до адаптації, інституційної інтеграції та міжсекторальної координації. М'які механізми безпеки (soft deterrence) ґрунтуються на довірі, прозорості, цифровій відповідальності та міжнародних стандартах поведінки. Вони дозволяють зменшувати ризик неконтрольованої ескалації, зміцнювати міжнародну репутацію та забезпечувати ефективне функціонування глобальної інформаційної мережі. Паралельно формується культура кібербезпеки, інформаційної стійкості та когнітивної захищеності, що стає ключовим інструментом політичної стабільності та міжнародної легітимності України.

Перспективи розвитку безпекової політики України полягають у поглибленні інтеграції внутрішніх та зовнішніх процесів, розбудові постреалістичних підходів, розвитку когнітивного прогнозування та алгоритмічного управління ризиками. Пріоритети включають підвищення автономії у цифровому та інформаційному просторі, зміцнення медіаграмотності населення, розвиток гібридних альянсів і публічно-приватних партнерств. Такий комплексний підхід дозволяє Україні не лише протистояти сучасним викликам, а й брати активну участь у формуванні нового міжнародного порядку ХХІ століття, де безпека розглядається як мережевий, процесуальний та багатовимірний феномен, інтегрований у глобальні політичні, економічні та технологічні системи.

Контрольні запитання:

1. Які основні державні та недержавні інституції формують сучасну безпекову політику України після 2022 року, і як вони взаємодіють у межах публічно-приватного безпекового комплексу?
2. Як процеси прогнозування, управління ризиками та адаптації забезпечують ефективність внутрішньої та зовнішньої безпеки України, зокрема за допомогою великих даних та штучного інтелекту?
3. У чому полягає взаємозв'язок між внутрішніми реформами та зовнішньополітичними діями України у сфері безпеки, і які механізми інтеграції використовуються для протидії гібридним загрозам?
4. Яку роль відіграють гібридні союзи та міжнародні партнери (НАТО, ЄС, США) у формуванні нової парадигми безпеки та м'якого стримування (soft deterrence) України?

5. Як концепція безпекового суверенітету реалізується через контроль над інформаційними, цифровими, енергетичними та когнітивними потоками, і які перспективи розвитку цього підходу в Україні?

Тема 12

РЕВОЛЮЦІЯ ГІДНОСТІ У КОНТЕКСТАХ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ

1. Передумови Революції Гідності та безпекові виклики для України.

Революція Гідності 2013–2014 років стала результатом тривалого накопичення внутрішніх та зовнішніх факторів, що впливали на національну безпеку України. Внутрішньополітичні проблеми включали глибоку корупцію, неефективність державних інститутів, нерівномірний розподіл економічних ресурсів та соціальну несправедливість. Ці фактори знижували довіру населення до влади та посилювали ризики соціальної нестабільності. Зовнішньополітичний контекст був визначений геополітичною конкуренцією між Російською Федерацією та Європейським Союзом, де ключовим каталізатором виступило рішення уряду В. Януковича про відмову від підписання Угоди про асоціацію з ЄС у листопаді 2013 року. Для системи міжнародної безпеки це означало зростання ризику гібридних загроз: економічного та енергетичного тиску, інформаційних операцій, дипломатичних маніпуляцій та потенційної військової ескалації. Революція продемонструвала, що внутрішня слабкість державних інституцій може перетворюватися на «вразливі точки» для зовнішніх акторів, що підкреслює необхідність комплексного підходу до інтеграції внутрішньої та зовнішньої безпеки, а також підготовки населення до участі в її забезпеченні.

2. Масова мобілізація, громадянська безпека та стратегічна легітимність держави.

Масові протести на Майдані у 2013–2014 роках стали унікальним прикладом широкомасштабної мобілізації громадян, яка демонструє потенціал населення як активного суб'єкта внутрішньої безпеки. Організаційні механізми протесту включали створення безпечних зон, організацію патрулювання, медичні та логістичні пункти, систему каналів комунікації та раннього попередження про загрози. Така самоорганізація показала, що громадянське суспільство може функціонувати не лише як соціальний контрольний механізм, але й як автономний чинник забезпечення безпеки, здатний координувати дії у кризових умовах і взаємодіяти з державними структурами. Активність громадян під час Майдану формувала не лише фізичну безпеку, а й когнітивну та психологічну стійкість суспільства, підвищуючи здатність населення протистояти дезінформаційним кампаніям, пропаганді та психологічному тиску. Мобілізація громадянського суспільства стала важливим елементом формування соціальної згуртованості та колективного самозахисту, що є критично важливим для стабільності держави в умовах гібридних загроз.

З міжнародної перспективи, активність громадянського суспільства підвищила стратегічну легітимність України як держави, здатної до самозахисту та демократичного самоврядування. Демонстрація ефективної мобілізації населення та самоорганізації сприяла залученню міжнародних партнерів — НАТО, ЄС, США та Канади — до надання підтримки у сфері оборонної підготовки, кібербезпеки, інформаційної стійкості та реформування сектору безпеки. Це створило нову модель міжнародного співробітництва, в якій внутрішня стабільність і активне громадянське суспільство розглядаються як ключові чинники безпекової співпраці та стратегічної взаємодії.

Досвід Майдану демонструє, що внутрішня безпека громадян не лише захищає населення від безпосередніх загроз, а й підвищує міжнародну стратегічну позицію країни. Громадянська мобілізація виступає своєрідним важелем «м'якого стримування» (soft deterrence), коли здатність суспільства організовано реагувати на виклики підсилює національну стійкість, зменшує залежність від зовнішніх силових втручань та формує міжнародну репутацію держави, готової до ефективної самозахисту у багатовимірному глобальному середовищі безпеки. Крім того, інтеграція досвіду громадянського самозахисту у національні програми безпеки після 2014 року сприяла розвитку нових технологічних та організаційних підходів: алгоритмічного прогнозування загроз, цифрового моніторингу критичних об'єктів, мережових систем комунікації та локальних резервів безпеки. Це підкреслює взаємозв'язок між внутрішньою соціальною стійкістю та зовнішньополітичною спроможністю держави, демонструючи, що безпека громадян і міжнародна легітимність держави є взаємопов'язаними та взаємопідсилюючими процесами.

3. Геополітичні наслідки Революції та трансформація загроз.

Революція Гідності стала каталізатором радикальних змін не лише у внутрішньополітичному, а й у регіональному та глобальному безпековому середовищі. Внутрішня політична криза на Майдані швидко трансформувалася у зовнішньополітичну загрозу після того, як Російська Федерація анексувала Крим та розв'язала збройний конфлікт на Донбасі. Цей процес наочно показав, що слабкість державних інституцій, недостатня соціальна згуртованість та низька готовність суспільства до колективного реагування на виклики створюють потенціал для втрати контролю над територіями, ресурсами та критично важливими інфраструктурними об'єктами. Водночас це виявило, що сучасні загрози мають багатовимірний характер, поєднуючи військові, інформаційні, економічні, дипломатичні та технологічні компоненти, що потребує комплексної інтеграції внутрішньої та зовнішньої політики безпеки.

Міжнародна реакція на події після Революції Гідності включала широкомасштабні санкції проти РФ, посилення безпеки у східноєвропейському регіоні та активізацію політики колективної оборони через НАТО та ЄС. Паралельно Україні надавали експертну, технологічну та аналітичну підтримку у

сфері оборони, кібербезпеки, логістики та інформаційного забезпечення. Цей кейс підтвердив важливість концепцій превентивної безпеки (anticipatory security), гібридних альянсів та м'якого стримування (soft deterrence), які ґрунтуються на прозорості, міжнародних стандартах, контролі над інформаційними потоками та довірі.

Револуція Гідності стала поштовхом до системних змін у секторі безпеки України. Внутрішні реформи передбачали модернізацію ключових інституцій, таких як РНБО, СБУ, Міністерство оборони та Національна поліція, створення кризових центрів і оперативних штабів, а також впровадження міжвідомчих координаційних механізмів для швидкого реагування на загрози. Значну увагу приділено розвитку публічно-приватного безпекового комплексу, що об'єднує державні органи, технологічні корпорації, аналітичні центри та громадські організації. Важливим елементом модернізації стала інтеграція новітніх технологій у процеси прогнозування та управління ризиками. Україна мусить продовжувати застосовувати алгоритмічне прогнозування загроз, великі дані та штучний інтелект для моделювання сценаріїв бойових дій, оцінки кіберзагроз, а також аналізу соціально-політичних реакцій населення. Це дозволяє формувати адаптивні стратегії реагування на гібридні та асиметричні загрози, інтегруючи внутрішні реформи з зовнішньополітичною діяльністю. Паралельно внутрішні реформи у сфері модернізації озброєння, розвитку технологій, забезпечення енергетичної автономії, кіберстійкості та підвищення медіаграмотності населення створили комплексну систему національної безпеки. Вона забезпечує здатність держави протистояти гібридним загрозам, інформаційним атакам і економічному тиску, формує стратегічну стійкість та соціальну згуртованість, а також посилює міжнародну легітимність України у багатовимірному глобальному середовищі безпеки.

4. Револуція Гідності як точка формування нових парадигм міжнародної безпеки.

Досвід Револуції Гідності показав, що внутрішня стабільність держави та активна участь громадянського суспільства є критично важливими елементами формування національної та міжнародної безпеки. Український кейс засвідчив, що здатність держави забезпечувати соціальну згуртованість, ефективне функціонування інституцій та прозорість прийняття рішень безпосередньо впливає на її позиції у глобальному безпековому середовищі. Концепції превентивної безпеки (anticipatory security) продемонстрували ефективність у передбаченні та мінімізації ризиків асиметричних і гібридних загроз, дозволяючи державі оперативно реагувати на зміни у внутрішньополітичній ситуації та міжнародному середовищі. Формування гібридних альянсів після Револуції Гідності засвідчило, що сучасна безпека не обмежується традиційною військовою потугою, а включає взаємодію з міжнародними партнерами, технологічними корпораціями та аналітичними центрами. Така інтеграція забезпечує мобілізацію

людських, технологічних та інформаційних ресурсів, підвищує стійкість держави перед кіберзагрозами, дезінформаційними кампаніями та економічними санкціями. Концепція цифрової та когнітивної стійкості, яка охоплює контроль над інформаційними потоками, кіберпростором, медіаграмотність населення та адаптивні алгоритми управління ризиками, стала ключовим інструментом зміцнення національної потуги та міжнародної легітимності.

Парадигма м'якого стримування (soft deterrence) у цьому контексті демонструє, що ефективність сучасної безпеки визначається не лише військовим потенціалом, а й здатністю держави формувати довіру, прозорість та дотримання міжнародних стандартів. Український досвід свідчить, що стратегічна взаємодія з партнерами у сфері оборони, технологій та інформаційного обміну дозволяє створювати поліцентричні архітектури безпеки, де вирішальним фактором є інституційна інтеграція, здатність до адаптації та міжсекторальна координація. Внутрішні реформи та активізація громадянського суспільства після 2013–2014 років дали змогу Україні не лише підвищити власну стійкість, а й брати активну участь у формуванні нових глобальних стандартів безпеки, що враховують багатовимірний характер сучасних загроз.

Політологічний аналіз свідчить, що безпека XXI століття – це процесуальний, мережевий та багаторівневий феномен, інтегрований у внутрішню політику, міжнародні альянси та глобальні технологічні та інформаційні системи. Український кейс демонструє, що внутрішня стабільність, мобілізаційна спроможність громадян і прозорі державні інститути стають критичною основою для формування стратегічної адаптації до гібридних загроз, кібернетичних атак та економічного тиску, що визначає сучасні стандарти національної та міжнародної безпеки.

Контрольні запитання:

1. Які внутрішні та зовнішні фактори стали передумовами Революції Гідності і як вони вплинули на формування нових безпекових ризиків для України?
2. Як масова мобілізація громадян під час Майдану вплинула на внутрішню безпеку та стратегічну легітимність держави у міжнародному контексті?
3. У який спосіб Революція Гідності трансформувала традиційні загрози для України в багатовимірні гібридні виклики, що поєднують військові, інформаційні, економічні та технологічні компоненти?
4. Які механізми превентивної безпеки (anticipatory security), цифрової та когнітивної стійкості застосовувалися після Революції Гідності і як вони підвищували здатність держави до адаптації у сфері національної та міжнародної безпеки?
5. Як досвід Революції Гідності змінив підходи до формування нових парадигм міжнародної безпеки та створення поліцентричних архітектур, що включають державні інститути, міжнародних партнерів, технологічні компанії та аналітичні центри?

Тема 13
**АНЕКСІЯ КРИМУ РОСІЙСЬКОЮ ФЕДЕРАЦІЄЮ
ЯК ПРОБЛЕМА МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ**

1. Передумови та міжнародний контекст анексії Криму.

Анексія Криму у 2014 році стала наслідком складної взаємодії внутрішніх слабкостей української держави та активної геополітичної конкуренції на пострадянському просторі, що проявлялася у змаганні за стратегічний вплив між Російською Федерацією та Європейським Союзом. Внутрішні чинники, які створили сприятливий ґрунт для зовнішнього втручання, включали системну корупцію на всіх рівнях влади, низьку ефективність ключових державних інститутів, нерівномірний розподіл економічних ресурсів, соціальну нерівність, високий рівень політичної апатії та недовіру населення до державних рішень. Ці фактори послаблювали здатність держави оперативно реагувати на кризи та створювали «вразливі точки», які могли бути використані зовнішніми акторами для реалізації своїх стратегічних інтересів.

У зовнішньополітичному вимірі критичною передумовою стала загострена стратегічна суперечка між Російською Федерацією та Європейським Союзом щодо геополітичного орієнтуру України. Відмова уряду Віктора Януковича від підписання Угоди про асоціацію з ЄС у листопаді 2013 року виступила каталізатором масових протестів, створюючи внутрішньополітичну нестабільність, що відразу ж трансформувалася у фактор міжнародної напруги. Це продемонструвало, що внутрішні політичні кризи у державі з недостатньо розвиненими інститутами безпеки здатні швидко перетворюватися на загрози регіонального та глобального масштабу.

Анексія Криму показала ефективність гібридних стратегій у сучасній міжнародній політиці, які поєднують економічний та енергетичний тиск, інформаційні та кібероперації, дипломатичні маніпуляції, підрив легітимності державних органів та військову присутність. Водночас кейс Криму став наочним прикладом того, що держави з недостатньою соціальною згуртованістю та низьким рівнем громадянської мобілізації є особливо вразливими до багатовимірних загроз.

З політологічної перспективи, анексія Криму демонструє, що ефективна система міжнародної безпеки неможлива без інтеграції внутрішньої стабільності, розвитку сильних інститутів, прозорих процедур прийняття рішень і активної участі громадянського суспільства. Це передбачає не лише реагування на зовнішні загрози, а й стратегічне планування, підготовку до гібридних сценаріїв та створення адаптивних механізмів захисту державного суверенітету. Урок українського кейсу свідчить про те, що сучасна безпека є багатовимірним процесом, де внутрішні політичні та соціальні фактори є невіддільними від здатності держави протистояти зовнішньому тиску і формувати стратегічну позицію на міжнародній арені.

2. Анексія Криму як виклик міжнародному праву та глобальним нормам безпеки.

Анексія Криму у 2014 році стала переломним моментом у сучасній міжнародній безпековій архітектурі, оскільки вона одночасно продемонструвала обмеження традиційних механізмів захисту міжнародного права та показала нові виклики багатовимірної безпеки. З правової точки зору, анексія порушила фундаментальні принципи територіальної цілісності та невтручання у внутрішні справи держав, закріплені у Статуті ООН, Гельсінському заключному акті та Будапештському меморандумі. Цей випадок підкреслив, що навіть формально закріплені міжнародні норми можуть бути проігноровані державами з достатнім військовим, політичним та інформаційним потенціалом для одноосібної зміни статусу території.

Політологічний аналіз свідчить, що анексія Криму є класичним прикладом застосування гібридної стратегії у міжнародних відносинах. РФ поєднала дипломатичні, інформаційні, економічні та військові інструменти для досягнення швидкого стратегічного ефекту. До таких заходів належали: проведення інтенсивної пропагандистської кампанії для легітимізації анексії, маніпуляції з правами місцевого населення, використання неформальних та приватних військових формувань, а також економічний тиск на Україну через контроль над енергетичними потоками та стратегічними об'єктами. Цей комплекс заходів демонструє багатовимірну природу сучасних загроз, де традиційні військові підходи не забезпечують достатньої стійкості держави.

Анексія Криму також поставила під сумнів ефективність існуючих міжнародних інституцій та механізмів стримування. Реакція ООН, ОБСЄ та інших міжнародних організацій виявилася обмеженою через відсутність прямих важелів впливу на державу-агресора. Водночас події у Криму стимулювали перегляд концепцій превентивної безпеки (*anticipatory security*), а також акцент на «soft power» і м'яке стримування (*soft deterrence*), що включає економічні санкції, дипломатичну ізоляцію та координацію міжнародних партнерів для створення колективного тиску на порушника норм.

З безпекової перспективи анексія Криму стала сигналом для перегляду національних стратегій багатьох держав. Кейс показав, що внутрішня слабкість інститутів, відсутність соціальної згуртованості та низький рівень підготовки населення до кризових ситуацій створюють потенціал для втрати контролю над територіями та критично важливими ресурсами. Це підкреслює необхідність інтегрованого підходу, що поєднує реформування оборонного сектору, розвиток кіберзахисту, підвищення медіаграмотності населення та створення ефективних механізмів раннього попередження про загрози.

На рівні міжнародного права та глобальної безпеки анексія Криму стала каталізатором формування нових стандартів реагування на гібридні загрози. Міжнародна спільнота активізувала застосування санкційних механізмів,

зміцнення політики колективної оборони НАТО, посилення співпраці ЄС із країнами Східної Європи та надання Україні комплексної експертної і технологічної підтримки у сфері оборони та кібербезпеки. Цей кейс продемонстрував, що сучасна безпека не обмежується військовою потугою: ключовими стають інтеграція правових норм, економічний та технологічний потенціал, стратегічна комунікація та здатність держави до оперативного реагування на асиметричні загрози.

Таким чином, анексія Криму стала наочною демонстрацією того, що сучасні міжнародні конфлікти та загрози безпеці носять комплексний характер і потребують багатовимірного, інтегрованого підходу. Внутрішня стабільність держави, ефективне функціонування інститутів та активна участь громадянського суспільства виступають ключовими чинниками, які підсилюють як національну стійкість, так і міжнародну легітимність країни в умовах глобальної політичної та інформаційної нестабільності.

3. Внутрішньополітичні та безпекові наслідки для України.

Анексія Криму стала каталізатором масштабних загроз для національної безпеки України, які мали багатовимірний характер і охоплювали територіальні, енергетичні, інформаційні та соціально-політичні аспекти. Загроза втрати територіального контролю поставила під сумнів здатність держави забезпечувати суверенітет та захист критично важливих інфраструктурних об'єктів. Паралельно, контроль Росією над енергетичними потоками та стратегічними ресурсами посилював енергетичну залежність України та створював додатковий інструмент зовнішнього тиску, що загострював внутрішні слабкості інституцій та підвищував уразливість економіки. Інформаційна вразливість, проявлена у масових дезінформаційних кампаніях та пропагандистських операціях, підірвала когнітивну стійкість суспільства, сприяючи соціальній поляризації та зниженню довіри до державних рішень. Разом із цим, послаблення соціальної згуртованості підвищувало ризик виникнення локальних кризових ситуацій і зменшувало здатність населення до колективного реагування на зовнішні та внутрішні загрози.

У відповідь на ці комплексні виклики Україна ініціювала системні реформи ключових інституцій безпеки та оборони. Модернізація Міністерства оборони, СБУ, Національної поліції та РНБО передбачала оптимізацію структур управління, удосконалення логістичних ланцюгів, створення кризових центрів і оперативних штабів, а також впровадження міжвідомчих координаційних механізмів для швидкого і ефективного реагування на загрози. Особлива увага приділялася формуванню публічно-приватних безпекових структур, які інтегрують державні органи, технологічні компанії, аналітичні центри та громадські організації, забезпечуючи синергію ресурсів та прискорення обміну інформацією.

Ключовим чинником підвищення внутрішньої стійкості стала мобілізація громадянського суспільства. Волонтерські ініціативи, локальні системи

моніторингу, організовані резерви безпеки та самодіяльні групи швидкого реагування продемонстрували, що населення може функціонувати як автономний і ефективний елемент системи національної безпеки. Ці ініціативи не лише зміцнювали фізичну безпеку, а й підвищували когнітивну та психологічну стійкість громадян, формуючи здатність протидіяти інформаційним атакам, маніпуляціям та пропаганді. Велике значення приділялося впровадженню сучасних технологій у процеси прогнозування та управління загрозами. Використання великих даних, алгоритмічного моделювання та штучного інтелекту дозволяло аналізувати соціально-політичну поведінку населення, оцінювати ефективність інформаційних кампаній, прогнозувати сценарії бойових дій та оцінювати ризики кібернетичних атак. Це формувало нову модель адаптивної безпеки, де на основі аналітики та передбачення ризиків створюються інтегровані стратегії реагування, що об'єднують внутрішні ресурси держави та міжнародну підтримку.

Таким чином, досвід анексії Криму демонструє глибинний взаємозв'язок між внутрішньою стійкістю, мобілізаційною здатністю громадянського суспільства та зовнішньополітичною спроможністю держави. Сучасна безпека розглядається як багатовимірний і мережевий процес, що включає інтеграцію інституційних реформ, технологічних рішень і соціальної мобілізації, забезпечуючи ефективну протидію гібридним, інформаційним, економічним та військовим загрозам.

4. Міжнародна реакція та механізми колективної безпеки.

Анексія Криму у 2014 році стала критичним випробуванням для міжнародної системи безпеки, відкривши низку багатовимірних викликів для України та глобального співтовариства. Цей акт агресії створив прямі загрози територіальній цілісності, енергетичній безпеці та контролю над стратегічно важливими ресурсами, а також посилив ризики кібернетичних атак, інформаційних операцій та дезінформаційних кампаній. Водночас подія продемонструвала, що слабкість внутрішніх інститутів держави, низький рівень соціальної згуртованості та відсутність стратегічної готовності населення до колективного реагування створюють «вразливі точки», які можуть бути використані зовнішніми акторами для реалізації гібридних стратегій.

Міжнародна реакція на анексію Криму була комплексною та багаторівневою. Основними заходами стали економічні та фінансові санкції проти Російської Федерації, спрямовані на обмеження її здатності підтримувати військову експансію та підірвати стабільність у регіоні. Одночасно були посилені заходи колективної безпеки у Східній Європі: розгортання сил НАТО у прикордонних країнах, збільшення масштабів та інтенсивності навчань, модернізація інфраструктури оборонного стримування, створення мережі спостережних та розвідувальних платформ. Ці дії підкреслили необхідність синхронізації національних і міжнародних стратегій безпеки, інтеграції

військових, політичних, економічних та технологічних компонентів реагування на загрози.

Гібридний характер сучасних загроз потребує комплексного підходу до колективного стримування. До ключових механізмів належать інтеграція військового потенціалу союзників, використання технологічних інструментів (кіберзахист, великі дані, алгоритмічне прогнозування загроз), аналітична підтримка та контроль над інформаційними потоками. Такий підхід дозволяє протидіяти не лише прямій військовій агресії, а й економічному, інформаційному та психологічному тиску, забезпечуючи адаптивну та гнучку систему безпеки.

Ключовим аспектом є поняття превентивної безпеки (anticipatory security), яке дозволяє передбачати потенційні сценарії конфліктів і оцінювати різні рівні ризиків — від локальних загроз до глобальних стратегічних викликів. Поліцентричні архітектури безпеки, що формуються на основі таких підходів, дозволяють державам об'єднувати ресурси для колективного реагування, підвищують ефективність координації та забезпечують стійкість перед гібридними загрозами, кібернетичними атаками та інформаційними кампаніями.

Концепція «м'якого стримування» (soft deterrence) демонструє, що сучасна безпека визначається не лише військовою потугою, а й здатністю держави до стратегічної комунікації, дотримання міжнародних стандартів, формування довіри союзників і інтеграції технологічних і аналітичних ресурсів. Український досвід показує, що міжнародні механізми безпеки працюють ефективніше, коли внутрішня стабільність, мобілізаційна здатність громадянського суспільства та прозорість державних інститутів формують надійну основу для колективного протистояння асиметричним і гібридним загрозам.

Анексія Криму підкреслює, що сучасна міжнародна безпека є багатовимірною, мережевою та процесуальною системою, де військові, технологічні, інформаційні та аналітичні компоненти взаємопов'язані, а стратегічна координація, довіра та партнерство стають ключовими чинниками протидії глобальним викликам і формування стабільності у регіоні.

5. Анексія Криму як кейс формування нових парадигм міжнародної безпеки.

Події 2014 року, зокрема анексія Криму, стали визначальним кейсом переосмислення стандартів сучасної міжнародної безпеки та демонструють багатовимірний характер загроз, з якими стикаються держави у XXI столітті. Анексія не лише створила прямі військові і територіальні виклики для України, а й посилила системні ризики у сфері економічної, енергетичної, інформаційної та соціальної безпеки. Вона підкреслила, що внутрішня стабільність, функціональна ефективність інституцій та мобілізаційна спроможність громадянського суспільства стають критично важливими елементами формування національної та міжнародної стійкості.

Внутрішня безпека і мобілізаційна спроможність громадянського суспільства виявилися ключовими чинниками протидії гібридним загрозам. Масові волонтерські ініціативи, локальні системи моніторингу, резерви безпеки та самоорганізовані мережі громадян показали, що суспільство може активно компенсувати дефіцити державних інституцій у кризові моменти. Така мобілізація не лише підвищує фізичну безпеку населення, а й формує когнітивну та психологічну стійкість, зменшуючи вплив дезінформаційних кампаній, пропаганди та соціального тиску. Український кейс свідчить, що легітимність держави на міжнародній арені прямо залежить від здатності населення до організованого реагування на виклики та від рівня довіри між державними органами і громадянським суспільством.

Сучасні технології стали важливим інструментом протидії загрозам, що виникли після анексії. Використання великих даних, алгоритмічного прогнозування, штучного інтелекту та аналітичних платформ дозволяє оцінювати соціально-політичні реакції населення, прогнозувати сценарії бойових дій, оцінювати кібернетичні та інформаційні загрози. Водночас контроль інформаційних потоків, цифрова медіаграмотність та когнітивна стійкість стали критичними елементами захисту від гібридних атак, що поєднують військовий, економічний, політичний та психологічний тиск. Це демонструє, що внутрішня безпека і технологічні інструменти є взаємопов'язаними, а їхня інтеграція значно підвищує стратегічну стійкість держави.

На міжнародному рівні анексія Криму стала каталізатором комплексної реакції глобального співтовариства. Введення санкцій проти Російської Федерації, посилення колективної безпеки у Східній Європі, розгортання сил НАТО та активізація програм підтримки України з боку США, Канади та ЄС демонструють важливість багатовимірних механізмів стримування. Ці заходи включають координацію військових, технологічних, інформаційних та аналітичних ресурсів союзників, що дозволяє формувати поліцентричні архітектури безпеки. Важливим аспектом є концепція превентивної безпеки (*anticipatory security*), що дозволяє передбачати потенційні сценарії конфліктів, оцінювати гібридні загрози та адаптувати національні стратегії реагування до глобальних викликів.

Концепція «м'якого стримування» (*soft deterrence*) у контексті Криму демонструє, що сучасна безпека визначається не лише військовою потугою, а й здатністю держави формувати довіру союзників, дотримуватися міжнародних стандартів, підтримувати прозорість прийняття рішень та інтегрувати технологічні та інформаційні ресурси. Український досвід показує, що міжнародні механізми безпеки працюють ефективніше, коли внутрішня стабільність, мобілізаційна здатність громадянського суспільства та прозорі державні інститути формують надійну основу для колективного стримування гібридних та асиметричних загроз.

Анексія Криму підкреслила, що сучасна безпека є процесуальною, багатовимірною і мережевою системою, що вимагає постійного перегляду політик, технологій, стандартів міжнародного реагування та стратегій управління ризиками. Вона демонструє, що інтеграція внутрішньої стабільності, технологічних рішень, громадянської мобілізації та міжнародного партнерства стає визначальним чинником забезпечення стійкості держави, її стратегічної легітимності та ефективності у глобальній системі безпеки XXI століття.

Контрольні запитання:

1. Які внутрішні та зовнішні чинники створили передумови для анексії Криму у 2014 році, і як вони вплинули на здатність України протистояти зовнішньому тиску?
2. У чому полягають порушення міжнародного права та глобальних норм безпеки під час анексії Криму, і які механізми реагування виявилися недостатньо ефективними?
3. Які внутрішньополітичні та безпекові наслідки анексії Криму для України, зокрема в контексті територіальної цілісності, енергетичної залежності та інформаційної безпеки?
4. Як міжнародна спільнота та механізми колективної безпеки, такі як НАТО та економічні санкції, реагували на анексію Криму, і які інструменти «м'якого стримування» були застосовані?
5. Яким чином анексія Криму стала кейсом для переосмислення сучасних парадигм міжнародної безпеки, включно з концепціями превентивної безпеки, цифрової та когнітивної стійкості, а також інтеграції внутрішньої стабільності та міжнародного партнерства?

Тема 14

ВІЙНА ЗА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ УКРАЇНИ І ТРАНСФОРМАЦІЯ СИСТЕМИ КОЛЕКТИВНОЇ БЕЗПЕКИ. АГРЕСІЯ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ ЯК ВИКЛИК І ПРОБЛЕМА ДЛЯ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ

1. Передумови та міжнародний контекст агресії РФ проти України.

Агресія Російської Федерації проти України у 2014–2022 роках є складним результатом взаємодії внутрішніх вразливостей української держави та глобальних геополітичних процесів у пострадянському просторі. Внутрішньополітичні чинники включали структурну слабкість державних інститутів, низьку ефективність органів влади, системну корупцію та нерівномірний розподіл економічних ресурсів. Ці умови створювали сприятливе середовище для зовнішнього впливу, у тому числі через механізми гібридної війни, де інформаційні, політичні та економічні інструменти використовувалися для підриву суверенітету та легітимності держави.

Соціальні аспекти вразливості України також відіграли ключову роль. Високий рівень політичної апатії населення, дефіцит довіри до державних органів, недостатній розвиток громадянського суспільства та регіональні диспропорції в доступі до ресурсів створювали точки соціальної нестабільності. Ці «соціальні вразливі точки» активно використовувалися для інформаційного впливу, розпалювання внутрішніх конфліктів і підризу єдності держави. З точки зору політології, така внутрішня слабкість державних інститутів в поєднанні із зовнішнім тиском є класичним чинником трансформації внутрішніх криз у регіональні та глобальні загрози безпеки.

На міжнародному рівні критичною передумовою конфлікту стало протистояння Росії та Західних структур (Європейського Союзу та НАТО) за стратегічний орієнтир України. Прагнення України до євроатлантичної інтеграції, яке проявилось у підготовці до підписання Угоди про асоціацію з ЄС, та відмова уряду В. Януковича від підписання цього документа у листопаді 2013 року викликали масові внутрішньополітичні протести, відомі як Євромайдан. Цей процес продемонстрував, що зовнішньополітична орієнтація держави тісно переплітається з внутрішньою легітимністю влади та рівнем соціальної довіри.

Особливо важливим є когнітивний вимір агресії. Росія застосовувала цілеспрямовану стратегію формування когнітивних карт українського населення, що дозволяло визначати ключові уразливі групи, соціальні та інформаційні мережі, а також потенційні канали впливу для реалізації гібридних стратегій. Ці когнітивні карти включали аналіз політичних орієнтацій, етнічних та регіональних відмінностей, сприйняття державних інституцій і реакції населення на інформаційні стимули. На практиці це означало активне використання психологічних операцій, медіа-маніпуляцій, кібератак і політичного шантажу для контролю за суспільною свідомістю та формування наративів, сприятливих для досягнення стратегічних цілей РФ. Окрім того, на міжнародній арені спостерігалось посилення геополітичної конкуренції між Росією та Заходом за вплив на пострадянський простір. РФ прагнула відновити статус великої регіональної держави через блокування євроінтеграційних процесів України, використовуючи як військові, так і економічні важелі впливу. З точки зору політології, цей кейс демонструє сучасну взаємодію класичних геополітичних стратегій із новітніми формами інформаційного та когнітивного контролю, де визначальну роль відіграють не лише військові ресурси, а й здатність до стратегічного управління сприйняттям населення та міжнародною спільнотою.

Передумови агресії РФ проти України складають багатовимірний контур, де внутрішні політичні, соціальні та економічні вразливості поєднуються з геополітичними амбіціями та когнітивними операціями зовнішнього актора. Це створює прецедент, який дозволяє досліджувати механізми трансформації внутрішніх криз у глобальні загрози безпеки та наголошує на важливості інтеграції політичного, соціального, економічного та когнітивного аналізу у сучасних дослідженнях міжнародної безпеки.

2. Агресія РФ як виклик міжнародному праву та глобальним нормам безпеки.

Анексія Криму у 2014 році та подальша військова агресія на Донбасі стали демонстрацією системної кризи сучасної міжнародної правової системи. Ці події порушили фундаментальні принципи міжнародного права, такі як територіальна цілісність, суверенітет держав, невтручання у внутрішні справи, закріплені у Статуті ООН, Гельсінському заключному акті та Будапештському меморандумі. Водночас вони продемонстрували обмеження традиційних механізмів захисту міжнародного права, особливо проти держав, здатних поєднувати військову потугу, економічний та інформаційний потенціал, що дозволяє їм одноосібно змінювати статус території та впливати на міжнародну безпеку без суттєвих наслідків. З політологічної точки зору, агресія РФ є класичним прикладом багатовимірної гібридної стратегії. Кремль поєднав дипломатичні маніпуляції, економічний тиск, інформаційні кампанії, кібероперації та пряме застосування військової сили для досягнення стратегічного ефекту. Ключовим інструментом стала когнітивна війна, що полягала у цілеспрямованій зміні сприйняття та свідомості населення. Росія активно формувала альтернативні наративи щодо легітимності своїх дій, використовуючи пропагандистські ресурси, соціальні мережі та контрольовані медіа, а також технології психологічного впливу на громадську думку в Україні, Росії та міжнародному середовищі. Когнітивні карти українського суспільства дозволяли визначати найбільш уразливі групи, регіональні та соціальні канали впливу, а також прогнозувати реакцію населення на різні інформаційні стимули.

Агресія РФ також підкреслила обмежену ефективність міжнародних інституцій та традиційних механізмів стримування. Реакція ООН, ОБСЄ та інших органів виявилася фрагментарною та не забезпечила прямого впливу на державу-агресора через відсутність юридично обов'язкових санкцій або військових інструментів стримування. Це продемонструвало, що класичні моделі міжнародного права та глобальної безпеки потребують адаптації до умов сучасних гібридних конфліктів, де інформаційний та когнітивний вплив є не менш важливим, ніж традиційна військова сила.

У відповідь на агресію міжнародна спільнота активізувала комплексні багатовимірні заходи. Введення економічних санкцій проти РФ, координація дій союзників у рамках НАТО та ЄС, активізація програм підтримки України у сферах оборони, кібербезпеки та стратегічної комунікації стали прикладом нової моделі «soft deterrence». Політика «м'якого стримування» включає не лише обмеження військових можливостей агресора, а й стратегічну роботу з довірою міжнародних партнерів, формування коаліцій та інтеграцію технологічних і інформаційних ресурсів для підвищення колективної стійкості.

Особливе значення набуває розгляд агресії через призму когнітивного та інформаційного впливу: сучасні загрози вимагають інтеграції методів превентивної безпеки (anticipatory security), моніторингу соціальних настроїв, прогнозування поведінки населення та формування адаптивних стратегій. Цей

підхід поєднує політологічний аналіз внутрішніх та зовнішніх чинників, технологічні засоби та соціальні механізми протидії, що робить систему міжнародної безпеки багатовимірною, мережевою та процесуальною. Агресія РФ проти України стала визначальним викликом міжнародному праву та глобальним нормам безпеки, продемонструвала потребу в переосмисленні традиційних механізмів захисту, посиленні ролі когнітивної та інформаційної складової у міжнародних відносинах, а також у формуванні адаптивних і колективних стратегій багатовимірної безпеки у XXI столітті.

3. Внутрішньополітичні та безпекові наслідки для України.

Агресія Російської Федерації створила для України багатовимірні загрози національній безпеці, що охоплюють територіальні, енергетичні, інформаційні та соціально-політичні сфери. Втрата контролю над частиною території та ключовими стратегічними об'єктами поставила під сумнів здатність держави забезпечувати свій суверенітет, контроль над критично важливими ресурсами та інфраструктурою. Паралельно, контроль РФ над енергетичними потоками та стратегічними запасами посилював енергетичну залежність України, створюючи додатковий інструмент політичного та економічного тиску, що ускладнював державне управління та мобілізацію ресурсів.

З точки зору політичної науки, ці загрози виявили взаємозалежність внутрішньої політичної стабільності та національної безпеки. Слабкі інституції, відсутність прозорих процедур прийняття рішень та недостатня соціальна згуртованість робили Україну вразливою до гібридних операцій, що поєднували військовий тиск, інформаційні маніпуляції, економічний шантаж та психологічний вплив на населення.

Особливої уваги вимагало протидія когнітивним загрозам: РФ активно використовувала когнітивні війни, маніпулюючи свідомістю різних соціальних груп, нав'язуючи альтернативні наративи та створюючи дезінформаційні хвилі, що підривали довіру до державних органів та посилювали соціальну поляризацію. У відповідь Україна розпочала масштабну реформу оборонного та правоохоронного секторів. Модернізація Міністерства оборони, СБУ, Національної поліції та РНБО включала оптимізацію управлінських структур, створення кризових центрів, оперативних штабів та міжвідомчих координаційних механізмів для швидкого реагування на загрози. Особлива увага приділялася формуванню публічно-приватних безпекових мереж, що об'єднували державні органи, технологічні компанії, аналітичні центри та громадські організації. Такий підхід дозволив підвищити ефективність управління інформацією, швидкість прийняття рішень та адаптивність до гібридних сценаріїв.

Ключовим фактором внутрішньої стійкості стало громадянське суспільство. Волонтерські мережі, локальні системи моніторингу, резерви безпеки та самоорганізовані групи швидкого реагування показали, що населення може бути автономним та ефективним елементом національної безпеки. Ці ініціативи не

лише зміцнюють фізичну безпеку, а й формують когнітивну та психологічну стійкість, протидіючи впливу дезінформаційних кампаній та пропаганди.

Технологічні інструменти відіграють вирішальну роль у сучасній моделі безпеки України. Використання великих даних, алгоритмічного моделювання та штучного інтелекту дозволяє створювати когнітивні карти загроз, відстежувати соціальні настрої, прогнозувати сценарії бойових дій, оцінювати ефективність інформаційних кампаній та ризики кібернетичних атак. Когнітивні карти забезпечують аналітичну основу для стратегічного планування, визначення «вразливих точок» та прийняття адаптивних рішень на всіх рівнях управління.

Досвід України демонструє глибинний взаємозв'язок між внутрішньою політичною стабільністю, мобілізаційною здатністю громадянського суспільства та здатністю держави протистояти зовнішнім загрозам. Сучасна безпека розглядається як багатовимірний і мережевий процес, що інтегрує інституційні реформи, технологічні рішення та когнітивний аналіз для забезпечення стійкості у умовах гібридної війни, інформаційних атак та економічного тиску.

4. Міжнародна реакція та трансформація системи колективної безпеки.

Агресія Російської Федерації проти України стала серйозним випробуванням для міжнародної системи безпеки та підкреслила необхідність інтеграції військових, політичних, економічних і технологічних інструментів для протидії сучасним викликам. Традиційні механізми колективної безпеки, закріплені у статутах міжнародних організацій, показали обмежену ефективність проти гібридних загроз, що поєднують пряме військове втручання, інформаційний вплив, кібернетичні атаки та економічний тиск. У відповідь міжнародна спільнота застосувала комплекс заходів. Ключовими стали економічні та фінансові санкції проти РФ, спрямовані на ізоляцію агресора від глобальних ринків капіталу та технологій, що ускладнило реалізацію стратегічних планів Москви. Одночасно НАТО посилило колективну оборону у Східній Європі, розгорнувши багатонаціональні бойові групи та мобілізаційні резерви на прикордонних територіях, що демонструє принцип «запобігання через присутність». Значна увага приділялася координації союзників, інтеграції розвідувальних і спостережних платформ, обміну інформацією та спільного стратегічного планування, що дозволило адаптувати колективні дії до швидкозмінного характеру загроз.

Гібридний характер сучасної війни підкреслив критичну роль когнітивного та аналітичного планування. Використання когнітивних карт стало інноваційним інструментом оцінки стратегій агресора та прогнозування ефективності колективних дій. Ці карти дозволяють моделювати можливі сценарії розвитку конфлікту, визначати ключові «точки впливу», оцінювати ризики інформаційних атак та враховувати психологічний вимір поведінки держав і суспільств.

Превентивна безпека та концепції «м'якого стримування» (soft deterrence) демонструють, що сучасна безпека визначається не лише військовою потугою, а

й здатністю до стратегічної комунікації, управління інформаційними потоками, економічного тиску, технологічної інтеграції та координації міжнародних партнерів. Політологічний аналіз показує, що успішне стримування агресії потребує багатовимірного підходу, у якому військові можливості поєднуються з дипломатичними, інформаційними та когнітивними стратегіями.

Український кейс слугує прикладом трансформації системи колективної безпеки: від класичної моделі «військова міць плюс політичні зобов'язання» до мережевої, адаптивної моделі, що включає аналітичне прогнозування, когнітивну протидію та комплексну інтеграцію союзницьких ресурсів. Це свідчить про необхідність подальшого розвитку інститутів міжнародної безпеки та створення нових механізмів, здатних протидіяти гібридним і когнітивним загрозам у глобальному масштабі.

5. Агресія РФ як кейс формування нових парадигм міжнародної безпеки.

Агресія Російської Федерації проти України стала ключовим кейсом, що демонструє еволюцію сучасних загроз у багатовимірному вимірі. Ці загрози поєднують військовий, економічний, інформаційний, кібернетичний та когнітивний аспекти, створюючи унікальну структуру викликів для національної та міжнародної безпеки. З військової точки зору, РФ застосувала гібридні методи ведення бойових дій, поєднуючи пряме вторгнення, підтримку сепаратистських рухів та спеціальні операції, що дозволяє досягати стратегічних цілей без формального оголошення війни. Економічний тиск через енергетичну залежність та санкційні ризики продемонстрував, що фінансові та ресурсні важелі здатні бути не менш ефективними ніж традиційна зброя.

Особливу роль відіграє інформаційний та когнітивний вимір. Використання когнітивних карт дозволяє стратегам аналізувати поведінку населення, визначати вразливі групи та ключові канали впливу, прогнозувати результати інформаційних кампаній і бойових операцій. Когнітивні карти стають інструментом «м'якої» та превентивної безпеки, дозволяючи проактивно визначати потенційні кризи і формувати адаптивні сценарії реагування. Цей аспект особливо важливий у контексті когнітивних воєн, де головним полем бою є свідомість населення та легітимність політичних рішень.

Міжнародна реакція на агресію РФ продемонструвала необхідність поліцентричних архітектур безпеки, у яких координація дій союзників, економічні санкції, програми підтримки та колективна оборона утворюють стійку мережеву систему реагування. Цей досвід показав, що традиційні інституційні підходи до безпеки, засновані виключно на військовій потужності або дипломатичних механізмах, виявляються недостатніми для протидії комплексним загрозам.

З політологічної перспективи, кейс України підкреслює, що сучасна безпека – це процесуальна, мережево-багатовимірна система, де ефективність залежить

від інтеграції когнітивних, технологічних, військових та політичних ресурсів. Нові парадигми міжнародної безпеки передбачають:

1. **Аналітичне прогнозування:** моделювання загроз і сценаріїв агресії з використанням когнітивних карт і великих даних;
2. **Мережеву координацію:** інтеграція державних, міжнародних і приватних акторів для формування адаптивної безпекової системи;
3. **Превентивне стримування:** комплекс заходів «soft deterrence», що включає санкції, інформаційну стратегію і дипломатичні механізми;
4. **Когнітивну протидію:** активне управління інформаційними потоками, боротьба з дезінформацією та формування позитивних наративів;
5. **Технологічну інтеграцію:** застосування сучасних цифрових та кібернетичних інструментів для раннього попередження криз і управління ризиками.

Український кейс стає моделлю для формування нових парадигм міжнародної безпеки, які поєднують традиційні військові методи з когнітивними, інформаційними та технологічними стратегіями, забезпечуючи стійкість і адаптивність системи безпеки у постійно змінному глобальному середовищі.

6. Україна і трансформація системи колективної безпеки у XXI столітті.

Війна за незалежність України та тривала агресія Російської Федерації продемонстрували, що система колективної безпеки XXI століття кардинально відрізняється від традиційних концепцій «колективної оборони» або «класичної дипломатичної безпеки». Сучасна безпека є мережевим, багатовимірним процесом, який інтегрує внутрішню стабільність держави, мобілізацію громадянського суспільства, технологічні можливості, а також ефективну міжнародну координацію.

Український досвід показав, що здатність держави протидіяти агресії визначається не лише чисельністю чи оснащенням армії, а й комплексом когнітивних, інформаційних і технологічних ресурсів. Когнітивні війни та когнітивні карти стали ключовими інструментами стратегічного планування та прогнозування. Вони дозволяють визначати уразливі точки суспільної свідомості, передбачати сценарії гібридних атак, формувати ефективні стратегії інформаційного протидії та оцінювати потенціал міжнародних коаліцій для стримування агресора.

Інноваційні технології – великі дані, алгоритмічне моделювання, штучний інтелект та аналітичні платформи — інтегровані з військовими і політичними інструментами, дозволяють формувати адаптивні, проактивні стратегії колективної безпеки. Україна активно використовує цей підхід для оптимізації управління ресурсами, прогнозування ризиків та координації дій із союзниками в НАТО, ЄС та регіональних безпекових структурах.

Особливо важливим є взаємозв'язок внутрішньої легітимності та міжнародної ефективності. Довіра між громадянами та державними інститутами,

висока залученість громадянського суспільства, локальні системи моніторингу та волонтерські мережі підвищують внутрішню стійкість і формують додаткові канали для реалізації колективних заходів безпеки. Цей аспект підкреслює політологічний принцип: без внутрішньої легітимності та соціальної згуртованості міжнародні коаліції та оборонні союзи втрачають ефективність.

Український кейс показав, що ефективна колективна безпека XXI століття формується через синергію військових, політичних, технологічних і когнітивних ресурсів. Вона здатна забезпечувати адаптивність і стійкість держави перед гібридними, асиметричними, кібернетичними та інформаційними загрозами. Трансформація системи колективної безпеки включає:

1. **Мережеву інтеграцію союзників:** координацію дій держав, міжнародних організацій і приватних структур;
2. **Когнітивне планування:** використання когнітивних карт для прогнозування поведінки агресора та оцінки ефективності колективних дій;
3. **Технологічне забезпечення:** впровадження сучасних аналітичних, кібернетичних та розвідувальних систем;
4. **Внутрішню стабільність:** розвиток громадянського суспільства, підтримка соціальної довіри і легітимності державних інститутів;
5. **Адаптивність і процесуальність:** здатність швидко реагувати на нові типи загроз, інтегруючи військові, політичні та інформаційні ресурси у динамічну систему безпеки.

Український досвід формує нову парадигму колективної безпеки, де традиційні військові механізми поєднуються з когнітивними, технологічними та соціально-політичними ресурсами, забезпечуючи гнучку і стійку систему реагування у XXI столітті.

Контрольні запитання:

1. Які внутрішньополітичні та соціальні фактори зробили Україну вразливою до агресії РФ, і як ці вразливості використовувалися у гібридній війні?
2. Яким чином анексія Криму та військова агресія на Донбасі продемонстрували обмежену ефективність міжнародного права та традиційних механізмів глобальної безпеки?
3. Які внутрішньополітичні та безпекові наслідки для України виникли в результаті агресії РФ, і як держава реагувала на багатовимірні загрози?
4. Як міжнародна спільнота адаптувала систему колективної безпеки у відповідь на гібридний характер агресії РФ, і яку роль у цьому процесі відіграють концепції «soft deterrence» та когнітивне планування?
5. Яким чином український кейс демонструє трансформацію сучасної системи колективної безпеки, включаючи інтеграцію військових, політичних, технологічних та когнітивних ресурсів у багатовимірну мережеву модель безпеки?

Тема 15

**МІЖНАРОДНА БЕЗПЕКА У КОНТЕКСТІ ЗІТКНЕННЯ ЦИВІЛІЗАЦІЙ
І ФОРМУВАННЯ НОВОГО СВІТОВОГО ПОРЯДКУ**1. Цивілізаційні протиріччя та їхній вплив на міжнародну безпеку: український контекст.

Концепція «зіткнення цивілізацій» С. Гантінгтона демонструє, що сучасні міжнародні конфлікти дедалі частіше виникають на культурно-цивілізаційній основі, де зіткнення різних систем цінностей, історичних традицій, політичних моделей та релігійних ідентичностей визначає політичну динаміку та безпекові ризики. Для України ця концепція проявляється через протистояння західної (євроатлантичної) та східної (російської) цивілізаційних орієнтацій, що визначає як внутрішньополітичну ситуацію, так і регіональну та глобальну безпеку.

Внутрішньополітична боротьба між прозахідними та проросійськими силами у 2013–2014 роках, кульмінуючи у подіях Євромайдану, стала локальним проявом глобальних цивілізаційних протиріч. Цей процес показав, що цивілізаційна орієнтація держави безпосередньо впливає на її зовнішню політику, міжнародні партнерства та здатність протистояти зовнішньому тиску. Спроби Росії утримати Україну у своїй сфері впливу через економічний тиск, інформаційні кампанії та військові провокації підкреслили, що цивілізаційні протиріччя можуть перетворюватися на багатовимірні загрози для національної та міжнародної безпеки. З міжнародної точки зору, український кейс демонструє підвищену вразливість регіонів, де цивілізаційні розбіжності поєднуються із зовнішнім впливом держав-агресорів. Це створює потенційні «гарячі точки» у глобальній системі безпеки, які потребують посиленої уваги міжнародних організацій, союзів і коаліцій. Україна стала своєрідним «польовим полігоном» для випробування нових моделей реагування на цивілізаційні та гібридні загрози, що включають дипломатичні ініціативи, координацію міжнародних партнерів та застосування багатовимірних інструментів стримування.

Політична складова цього процесу полягає у формуванні ефективних стратегій управління конфліктами, побудові коаліцій держав із різних цивілізаційних контекстів, а також інтеграції міжнародних і регіональних безпекових механізмів. Україна, використовуючи підтримку західних союзників та багатовимірну дипломатію, демонструє, що цивілізаційні протиріччя не лише визначають внутрішню політичну стабільність, а й стають критичною змінною для міжнародної безпеки та глобальної стабільності. Особливу увагу варто приділити взаємозв'язку внутрішньої легітимності та ефективності зовнішньої безпекової політики. Соціальна згуртованість, довіра громадян до державних інститутів та активна участь громадянського суспільства у безпекових процесах підвищують стійкість України до зовнішнього тиску і формують додаткові канали для реалізації колективних заходів безпеки. Водночас цивілізаційна орієнтація

держави визначає її здатність залучати міжнародних партнерів, формувати стратегічні альянси і впливати на регіональні процеси.

Цивілізаційні протиріччя в Україні не лише відображають історичні та культурні суперечності, а й стають ключовим чинником трансформації сучасної системи міжнародної безпеки. Український досвід показує, що для забезпечення стабільності у глобальному середовищі необхідна інтеграція внутрішньополітичної стабільності, стратегічної координації міжнародних партнерів, ефективних механізмів превентивної безпеки та адаптивних політичних стратегій.

2. Політична конкуренція та міжнародна архітектура безпеки: роль України.

Україна відіграє стратегічну роль у сучасній архітектурі міжнародної безпеки, оскільки її територія та політична орієнтація перебувають на перетині інтересів великих цивілізаційних та геополітичних блоків. Прагнення держави до євроатлантичної інтеграції, а також відмова від проросійських сценаріїв у 2013–2014 роках не лише визначили внутрішньополітичний курс, а й стали каталізатором нових ліній стратегічної конкуренції на європейському континенті. Українська політика формує безпековий контур, в якому дипломатичні ініціативи, економічні важелі та оборонні стратегічні кроки стають ключовими інструментами стримування агресії та підтримки міжнародного порядку.

Політична конкуренція у цьому контексті проявляється через багатовимірні механізми впливу: дипломатичні переговори, участь у міжнародних коаліціях, підтримка внутрішніх реформ з боку ЄС та НАТО, економічні санкції проти держав-агресорів, модернізація оборонного сектору та формування систем превентивної безпеки. Український кейс демонструє, що ефективність цих механізмів безпосередньо залежить від стабільності внутрішніх інститутів, прозорості прийняття рішень та легітимності уряду. Сильні державні структури дозволяють не лише проводити реформи всередині країни, а й ефективно координувати дії з міжнародними партнерами, що критично важливо для попередження ескалації конфліктів та забезпечення колективної безпеки. На міжнародній арені Україна стала своєрідним «мостом» між цивілізаційними блоками, де внутрішня стабільність визначає здатність держави мобілізувати підтримку союзників та впливати на формування багатовимірних стратегій безпеки. Політичні стратегії, включно з переговорами щодо реформ, законодавчих змін, боротьби з корупцією та демократичних процедур, безпосередньо впливають на рівень довіри західних партнерів і, відповідно, на масштаби їхньої підтримки у сфері безпеки.

Особливе значення має інтеграція внутрішньої політичної стабільності з міжнародною безпековою політикою. Це включає не лише безпосередню участь у стратегічних альянсах, а й здатність активно впливати на формування нових принципів колективної безпеки ХХІ століття. Ефективна міжнародна координація передбачає поєднання політичних, економічних, військових та когнітивних

ресурсів у рамках спільних стратегій реагування на загрози. Український кейс підтверджує, що сучасна міжнародна безпека є багатовимірним процесом, де внутрішня легітимність держави стає фундаментом для ефективності коаліційної підтримки, дипломатичних ініціатив та механізмів превентивного стримування. Політична стабільність України забезпечує здатність формувати надійні альянси, координувати спільні оборонні та інформаційні заходи, а також впроваджувати адаптивні моделі реагування на гібридні, економічні та кібернетичні загрози.

Роль України у політичній конкуренції та міжнародній архітектурі безпеки виходить за межі регіональної політики. Її досвід демонструє, що сучасна колективна безпека ґрунтується не лише на військовій потужності, а й на прозорості державних інститутів, ефективності політичного управління та здатності координувати багатовимірні ресурси в умовах глобальних загроз. Україна стає прикладом того, як внутрішня політична легітимність та стратегічна орієнтація держави впливають на безпеку регіону та формування нового світового порядку.

3. Гібридні та когнітивні загрози: український вимір.

Російська агресія проти України стала наочним прикладом комплексного використання гібридних стратегій, які поєднують військові, інформаційні, економічні та політичні компоненти. Цей тип конфлікту демонструє, що сучасна міжнародна безпека більше не обмежується традиційними воєнними загрозами: великою мірою вона формується через контроль над інформаційним середовищем, маніпуляції громадською свідомістю та створення когнітивних розломів у соціумі.

В українському контексті гібридна агресія проявлялася у кількох напрямках:

Інформаційна та когнітивна війна: масові дезінформаційні кампанії, спрямовані на підрив довіри до державних інститутів та легітимності уряду, спроби маніпуляції історичною пам'яттю, культурними символами та політичними наративами. Це включало створення «альтернативних реальностей», які мали розділяти громадян за мовними, регіональними чи ідеологічними ознаками.

Кіберзагрози та технологічні атаки: кібератаки на державні інформаційні системи, критичну інфраструктуру, банки та медіаресурси, що ускладнювало управління державою та взаємодію з міжнародними партнерами.

Соціальна дестабілізація: використання когнітивних карт населення для прогнозування реакцій на політичні події та створення напруженості в суспільстві; підрив єдності через контроль над громадською думкою та експлуатацію внутрішньополітичних конфліктів.

Український досвід показує, що протидія таким загрозам неможлива без інтеграції внутрішніх ресурсів із міжнародними механізмами безпеки. Громадянське суспільство, волонтерські та технологічні мережі, приватний

сектор і державні органи повинні діяти синхронно з коаліціями НАТО, ЄС та ОБСЄ. Це включає спільні навчання, інформаційний обмін, розробку стандартів кіберзахисту та координацію стратегічних комунікацій на міжнародному рівні.

Політична складова у протидії гібридним загрозам набуває критичного значення. Вона проявляється через: 1) формування міжнародних коаліцій для реагування на дезінформаційні кампанії та кіберзагрози; 2) стратегічну комунікацію, яка дозволяє координувати внутрішні та зовнішні інформаційні потоки; 3) правове регулювання інформаційного простору, що включає протидію пропаганді, захист критичної інфраструктури та забезпечення прозорості медіа; 4) розробку національних стратегій кібербезпеки та кіберзахисту, які узгоджуються із стандартами міжнародних партнерів.

Український кейс демонструє, що сучасна міжнародна безпека XXI століття значною мірою залежить від здатності держав адаптуватися до гібридних викликів та інтегрувати внутрішні та зовнішні ресурси. Це підкреслює важливість політичної легітимності, прозорості інститутів та ефективної взаємодії з міжнародними організаціями для протидії когнітивним загрозам і забезпечення стабільності регіону.

4. Формування адаптивної міжнародної безпекової системи: український приклад.

Україна демонструє, що сучасна міжнародна безпека формується через синергію військових, політичних, технологічних і когнітивних ресурсів на національному та глобальному рівнях. Досвід української держави свідчить, що лише комплексне поєднання цих компонентів дозволяє створювати ефективну мережеву систему реагування на багатовимірні загрози, включаючи класичні військові конфлікти, гібридні операції, інформаційно-психологічні атаки, кібератаки та цивілізаційно зумовлені протиріччя.

Військовий компонент включає регулярні Збройні Сили України, територіальні оборонні підрозділи та добровольчі формування. Вони не лише забезпечують обороноздатність держави, але й створюють основу для колективного стримування на регіональному та глобальному рівні. Комбінування регулярних та нерегулярних сил дозволяє гнучко реагувати на традиційні та асиметричні загрози, що виникають у зоні цивілізаційного протистояння між Заходом і Росією.

Технологічний компонент базується на використанні інноваційних платформ для аналітики, алгоритмічного моделювання, штучного інтелекту, систем раннього попередження та кіберзахисту. Ці інструменти підвищують оперативну здатність держави прогнозувати потенційні кризи, моніторити глобальні загрози та координувати дії з партнерами по НАТО, ЄС і інших міжнародних організацій. Технологічна модернізація стає ключовим фактором адаптивності безпекової системи, дозволяючи інтегрувати дані розвідки,

соціальних мереж і медіапростору у реальному часі для прийняття стратегічних рішень.

Політичний та дипломатичний компонент передбачає формування прозорих і легітимних інститутів, стратегічну координацію міжнародних партнерів і активну участь у глобальних коаліціях безпеки. Український кейс показує, що політична стабільність, правова легітимність уряду та ефективність дипломатичних каналів прямо впливають на здатність держави залучати міжнародну підтримку, формувати санкційні механізми проти агресорів і розбудовувати колективні стратегії стримування. Особлива роль відводиться формуванню довіри серед союзників, що забезпечує ефективну взаємодію у кризових ситуаціях та запобігає ескалації конфліктів у регіоні.

Соціальна та когнітивна складова включає активне громадянське суспільство, волонтерські ініціативи, освітні програми, інформаційні кампанії та стратегічну комунікацію. Вона формує внутрішню стійкість населення, протидіє дезінформації та психологічним операціям агресорів, забезпечує згуртованість і мобілізацію ресурсів на національному рівні. Когнітивні механізми, що поєднують соціальні інновації та технології, дозволяють формувати ефективну систему раннього попередження криз і протидії гібридним загрозам.

Український досвід підтверджує, що сучасна міжнародна безпека неможлива без інтеграції внутрішньої стабільності з глобальними коаліціями. Вона потребує комплексного підходу, який поєднує національну обороноздатність, технологічну інноваційність, політичну легітимність і соціальну згуртованість. Лише через таку синергію можливо ефективно протидіяти гібридним, асиметричним і цивілізаційно зумовленим загрозам, забезпечуючи адаптивність системи міжнародної безпеки у XXI столітті. Україна у цьому контексті виступає не лише як об'єкт безпеки, а як активний агент стабілізації в Європейському та глобальному просторі, формуючи нові моделі колективного реагування на сучасні загрози та виклики цивілізаційного порядку.

СИТУАТИВНІ ЗАДАЧІ З МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ

1. **Асиметричні загрози:** Уявіть, що країна X проводить кібератаки на критичну інфраструктуру України. Розробіть план превентивної безпеки та заходи міжнародної координації для захисту від подібних атак.
2. **Гібридний конфлікт:** Російська Федерація застосовує одночасно інформаційний тиск і часткову військову операцію на кордоні України. Запропонуйте механізми міжнародної дипломатії та коаліційної реакції.
3. **Територіальна оборона:** Сценарій вторгнення на схід України. Складіть комплексний план територіальної оборони із залученням державного та громадського секторів.
4. **Енергетична безпека:** Росія блокує постачання газу до Європи через Україну. Розробіть стратегію енергетичної безпеки на національному та регіональному рівнях.
5. **Міграційні кризи:** Після масштабного конфлікту в Україні сотні тисяч біженців виїжджають до сусідніх країн. Оцініть загрози для регіональної безпеки та запропонуйте координацію міжнародних гуманітарних організацій.
6. **Кібербезпека та дезінформація:** Ворожі структури розповсюджують фейки про гуманітарну допомогу в Україні. Розробіть план інформаційної безпеки та міжнародного комунікаційного реагування.
7. **Міжнародне гуманітарне право:** Під час бойових дій було пошкоджено лікарню. Студенти повинні оцінити дії сторін конфлікту згідно з міжнародним гуманітарним правом та запропонувати санкції.
8. **Превентивна безпека:** Передбачення потенційного вторгнення в Україну сусідньою державою. Складіть сценарій превентивних заходів на національному та міжнародному рівні.
9. **Гуманітарне втручання:** Масові порушення прав людини у прикордонних районах України. Оцініть можливість міжнародного гуманітарного втручання та ризики ескалації.
10. **Міждержавні коаліції:** Україна разом із союзниками створює коаліцію для відсічі агресії. Студенти повинні запропонувати механізм координації та розподіл відповідальності.
11. **Суверенітет держави:** Міжнародна організація пропонує обмежити контроль України над певними територіями для забезпечення миру. Проаналізуйте ризики і наслідки для національної безпеки.
12. **Біотехнологічні ризики:** У зоні конфлікту поширюється новий вірус. Створіть план дій щодо охорони здоров'я та міжнародної координації.

13. **Мілітаризація міжнародних відносин:** Зростання військової присутності держав-союзників біля кордонів України. Проаналізуйте потенційні ризики та пропонуйте шляхи деескалації.
14. **Екологічна та кліматична безпека:** Руйнівні дії у зоні конфлікту призвели до забруднення річок. Розробіть план відновлення та координації з міжнародними організаціями.
15. **Міжнародна дипломатія у кризових умовах:** Сценарій переговорів щодо перемир'я. Студенти повинні запропонувати ефективну дипломатичну стратегію, враховуючи інтереси України та союзників.
16. **Глобальна нерівність і human security:** У країнах «глобального Півдня» відсутні базові ресурси. Студенти аналізують, як досвід України у забезпеченні human security може бути застосований міжнародними організаціями.
17. **Контроль над озброєнням і роззброєння:** У межах Європи виявлено накопичення зброї. Створіть план моніторингу та роззброєння із залученням НАТО та ОБСЄ.
18. **Дезінформація та інформаційна безпека:** Ворожі держави намагаються дискредитувати Україну у міжнародних ЗМІ. Студенти пропонують механізми інформаційного реагування та захисту репутації.
19. **Соціальна резильєнтність:** Внаслідок конфлікту частина українського населення втратила житло. Студенти розробляють програму відновлення громадянського життя та координації з міжнародними партнерами.
20. **Human security through state resilience:** Україна впроваджує нову політику захисту населення у кризових умовах. Студенти оцінюють ефективність заходів та пропонують рекомендації для подальшого зміцнення безпеки.

ІНТЕРАКТИВНІ КЕЙСИ ДЛЯ ГРУПОВОЇ РОБОТИ

1. Кібератака на енергетичну мережу України. *Ролі:* Міністерство енергетики, Національний координаційний центр кібербезпеки, НАТО, ЄС, приватні оператори енергомережі. *Завдання:* розробити комплексний план захисту та відновлення енергетичної інфраструктури, з урахуванням міжнародної координації.

2. Вторгнення у прикордонний регіон. *Ролі:* Міністерство оборони, ООН, ОБСЄ, місцеві громади. *Завдання:* створити план територіальної оборони та гуманітарного реагування, мінімізуючи цивільні втрати.

3. Міграційна криза через війну за Незалежність України. *Ролі:* державні органи України, міжнародна організація з міграції, ЄС, місцеві волонтери. *Завдання:* забезпечити безпечний коридор для біженців та розробити координацію міжнародної допомоги.

4. Енергетичний шантаж. *Ролі:* Міністерство енергетики, міжнародні енергетичні компанії, ЄС. *Завдання:* стратегія диверсифікації постачань газу та електроенергії, оцінка ризиків і економічних наслідків.

5. Інформаційні атаки та дезінформація. *Ролі:* Міністерство цифрової трансформації, громадські медіа, НАТО, міжнародні експерти з кібербезпеки. *Завдання:* Розробити план протидії інформаційним загрозам та захисту репутації країни на міжнародній арені.

6. Масові порушення прав людини у зоні конфлікту. *Ролі:* Міністерство юстиції, ООН, Міжнародний кримінальний суд, правозахисні організації. *Завдання:* розробити механізм реагування та підготовки міжнародних звернень щодо порушень.

7. Екологічна катастрофа через бойові дії. *Ролі:* Міністерство екології, ЄС, міжнародні екологічні організації, місцеві громади. *Завдання:* оцінити шкоду та створити план відновлення екосистеми з міжнародною підтримкою.

8. Масовані кібератаки на урядові портали. *Ролі:* Кабінет міністрів, спеціальні служби, ЄС, НАТО, приватні ІТ-компанії. *Завдання:* забезпечити безпеку урядових даних та пропонувати координацію з міжнародними партнерами.

9. Превентивне дипломатичне втручання. *Ролі:* МЗС України, ООН, ОБСЄ, ЄС, сусідня держава. *Завдання:* Розробити план запобігання загостренню конфлікту та встановлення миру через переговори.

10. Біотехнологічна загроза у зоні війни. *Ролі:* Міністерство охорони здоров'я, ВООЗ, місцеві медичні установи, волонтери. *Завдання:* створити систему швидкого реагування на епідемії та координацію з міжнародними структурами.

11. Розгортання миротворчих сил НАТО. *Ролі:* МЗС, Міністерство оборони, НАТО, ОБСЄ. *Завдання:* розробити план миротворчої операції, враховуючи політичні, правові та гуманітарні аспекти.

12. Контроль над озброєнням у регіоні. *Ролі:* Міністерство оборони, ОБСЄ, міжнародні організації контролю за озброєнням. *Завдання:* створити систему моніторингу та роззброєння з мінімізацією ризиків для цивільного населення.

13. Дипломатична криза через провокаційні заяви сусідньої держави. *Ролі:* МЗС України, ООН, посольства держав-партнерів. *Завдання:* розробити план дипломатичної відповіді та підтримки міжнародної коаліції.

14. Загроза кібершпигунства у критичній інфраструктурі. *Ролі:* Міністерство цифрової трансформації, приватні компанії, НАТО, ЄС. *Завдання:* запропонувати систему захисту даних та міжнародного моніторингу загроз.

15. Вплив глобальної нерівності на human security. *Ролі:* Міністерство соціальної політики, ООН, міжнародні НУО, волонтери. *Завдання:* Розробити програми підтримки населення, що потерпає від базових загроз, та інтеграцію досвіду України у міжнародну практику.

16. Соціальна резильєнтність у зоні конфлікту. *Ролі:* місцеві громади, волонтери, міжнародні гуманітарні організації, МО України. *Завдання:* Розробити механізми швидкого відновлення громадського життя та базових сервісів.

17. Кліматична безпека та руйнування інфраструктури. *Ролі:* Міністерство захисту довкілля, ЄС, міжнародні організації з кліматичної безпеки. *Завдання:* оцінити ризики та створити комплекс заходів для збереження критичної інфраструктури.

18. Міжнародне гуманітарне втручання у кризі. *Ролі:* ООН, Міжнародний комітет Червоного Хреста, МЗС України, держави-союзники. *Завдання:* Визначити умови та рамки гуманітарного втручання без порушення суверенітету.

19. Проблеми мілітаризації міжнародних відносин. *Ролі:* Міністерство оборони, НАТО, аналітичні центри, дипломатичні представництва. *Завдання:* Проаналізувати ризики ескалації та розробити стратегію стримування.

20. Human security through state resilience. *Ролі:* Кабінет міністрів, МЗС, громадські організації, міжнародні партнери. *Завдання:* Розробити стратегію забезпечення безпеки людини через підвищення стійкості державних інститутів.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ КОГНІТИВНОГО МОДЕЛЮВАННЯ ПРОБЛЕМ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ

1. Модель глобальних загроз human security

Мета: оцінити комплекс загроз для безпеки людини у міжнародному середовищі. *Схема:* створюється когнітивна карта, де вузли – види загроз (військові, економічні, екологічні, міграційні, кібернетичні, пандемії), а зв'язки відображають їхні взаємодії та посилювальні ефекти. *Застосування:* аналіз ситуації в Україні та «глобальному Півдні/Півночі», виявлення критичних вузлів для міжнародного реагування.

2. Модель прийняття рішень у кризових зонах

Мета: моделювати поведінку держав, міжнародних організацій та громадянського сектору під час конфлікту. *Схема:* дерево рішень, де вузли – можливі дії суб'єктів (дипломатія, військова операція, санкції, гуманітарна допомога), а гілки – наслідки для безпеки та стабільності. *Застосування:* симуляція дій НАТО, ООН та України у кризових сценаріях.

3. Модель впливу технологій на міжнародну безпеку

Мета: оцінити ризики та можливості штучного інтелекту, кіберзагроз та цифрових технологій. *Схема:* когнітивна карта, де вузли – технологічні фактори (ШІ, кіберзброя, цифрова інфраструктура), а зв'язки – вплив на воєнні, економічні та соціальні компоненти безпеки. *Застосування:* прогнозування потенційних загроз і планування заходів кіберзахисту для України та міжнародних партнерів.

4. Модель регіональної системи колективної безпеки

Мета: виявити залежності та конфліктні точки між учасниками регіональних систем безпеки (НАТО, ЄС, ОБСЄ, Азійсько-Тихоокеанський регіон). *Схема:* мережевий граф, де вузли – держави та організації, зв'язки – альянси, зобов'язання або конфлікти. *Застосування:* аналіз ролі України як ключового гравця у колективній безпеці та прогнозування ефектів зміни політики великих держав.

5. Модель взаємозв'язку глобальної нерівності та конфліктів

Мета: показати, як економічна та соціальна нерівність впливає на загрози міжнародній безпеці. *Схема:* когнітивна карта, де вузли – фактори нерівності (бідність, доступ до ресурсів, соціальні права), а зв'язки – ймовірність виникнення конфліктів, міграційних хвиль та гуманітарних криз. *Застосування:* аналіз пріоритетів human security у країнах «глобального Півдня» і «глобальної Півночі», виявлення стратегій превентивного реагування.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

1. **Міжнародна безпека** – стан міжнародного середовища, у якому держави та інші політичні актори здатні захищати свої інтереси, підтримувати стабільність і мінімізувати ризики конфліктів.

2. **Безпека людини** (human security) – концепція, що фокусується на захисті індивіда від фізичних, економічних, соціальних, політичних, екологічних і інформаційних загроз.

3. **Традиційні загрози міжнародній безпеці** – класичні військові конфлікти, агресія, загроза територіальній цілісності, вторгнення.

4. **Асиметричні загрози** – нетрадиційні або непрямі загрози: тероризм, кібератаки, гібридна війна, дії недержавних акторів.

5. **Глобальна безпека** – забезпечення стабільності та порядку у міжнародній системі через координацію держав і міжнародних організацій.

6. **Регіональна безпека** – комплекс заходів для стабілізації і захисту певного геополітичного регіону.

7. **Колективна безпека** – система, де держава або група держав гарантує захист будь-якого члена від зовнішньої агресії.

8. **Інституції міжнародної безпеки** – організації, що регулюють міжнародні відносини, дотримання права, використання сили і миротворчі процеси (ООН, НАТО, ЄС, ОБСЄ).

9. **Гібридні конфлікти** – конфлікти, що поєднують традиційні військові дії з економічним, інформаційним і кіберактивним тиском.

10. **Проксі-війни** – конфлікти, у яких великі держави ведуть боротьбу через місцевих або маріонеткових акторів.

11. **Міжнародне гуманітарне право** – комплекс норм, що регулюють ведення війни та захист цивільного населення.

12. **Суверенітет держави** – верховна влада держави над своєю територією та незалежність у зовнішній і внутрішній політиці.

13. **Політична стабільність** – здатність держави зберігати внутрішній порядок та уникати системних криз.

14. **Міжнародний тероризм** – насильницькі дії з політичними, релігійними або ідеологічними цілями для залякування населення.

15. **Енергетична безпека** – забезпечення стабільного постачання енергоресурсів і захист критичної інфраструктури.

16. **Екологічна та кліматична безпека** – заходи проти катастроф, зміни клімату та забезпечення сталого розвитку.

17. **Штучний інтелект у міжнародній безпеці** – використання алгоритмів і прогнозних моделей для оцінки ризиків та прийняття рішень.

18. **Гуманітарна допомога у конфліктних зонах** – постачання продовольства, медичних ресурсів та безпечних умов для цивільного населення.

19. **Human security through state resilience** – концепція безпеки людини через стійкість держави, здатної захищати права громадян під час криз.

20. **Міжнародні конфлікти та кризові ситуації** – протистояння, що загрожують стабільності та правам людини.

21. **Кібербезпека** – захист інформаційних систем, даних і критичної цифрової інфраструктури від кібератак.

22. **Інформаційна безпека** – забезпечення достовірності, конфіденційності та доступності інформації у глобальному і національному контексті.

23. **Міграційні кризи** – масові переміщення людей через війну, переслідування або економічні проблеми.

24. **Територіальна оборона** – система захисту країни та її населення на національному і локальному рівнях.

25. **Соціальна резильєнтність** – здатність суспільства адаптуватися до кризових ситуацій та відновлювати життєво важливі функції.

26. **Енергетичний шантаж** – використання контролю над енергоресурсами для політичного або економічного тиску.

27. **Міждержавні коаліції** – об'єднання держав для спільного реагування на загрози та кризові ситуації.

28. **Релігійний та ідеологічний вплив** – використання релігійних чи ідеологічних факторів для політичного або безпекового впливу.

29. **Санкції** – економічні, політичні або військові обмеження проти держав або організацій у відповідь на порушення міжнародних норм.

30. **Дезінформація** – свідоме поширення неправдивої інформації з метою маніпуляції громадською думкою або політичними процесами.

31. **Біотехнологічні ризики** – загрози від використання біотехнологій, включаючи біозброю та штучні віруси.

32. **Пандемії та глобальні епідемії** – масові спалахи хвороб, що впливають на міжнародну стабільність і здоров'я населення.

33. **Політична інструменталізація гуманітарного дискурсу** – використання теми human security для виправдання політичних чи військових цілей.

34. **Незавершені націотворчі процеси** – державотворчі конфлікти та етнополітичні суперечки, що створюють загрози для безпеки.

35. **Патова роль міжнародних організацій** – складності у досягненні консенсусу та ефективних дій під час глобальних криз.

36. **Мілітаризація міжнародних відносин** – тенденція до посилення військової складової у зовнішній політиці та міжнародних відносинах.

37. **Гуманітарне втручання** – застосування сили для захисту цивільного населення від масових порушень прав людини.

38. **Контроль над озброєнням і роззброєння** – міжнародні заходи для обмеження виробництва, поширення і застосування зброї.

39. **Український кейс у міжнародній безпеці** – приклад реалізації human security під час війни та масштабної агресії з боку Росії.

40. **Міжнародна дипломатія у кризових умовах** – переговори, угоди та інші засоби впливу на врегулювання конфліктів.

41. **Глобальні системи безпеки** – комплекс структур і механізмів, що забезпечують міжнародний порядок і колективну стабільність.

42. **Євроатлантична інтеграція** – політичне, економічне та безпекове зближення держав із ЄС та НАТО.

43. **Права людини у міжнародній безпеці** – захист базових свобод, життя, здоров'я та гідності людей як складова стабільності держави і міжнародного співтовариства.

44. **Превентивна безпека** – заходи, спрямовані на запобігання конфліктам та кризовим ситуаціям.

45. **Міжнародна відповідальність держави** – обов'язок держав дотримуватися міжнародного права та гарантувати безпеку своїх громадян і сусідніх країн.

ПІДСУМОВЕ ТЕСТУВАННЯ

1. Що визначає міжнародну безпеку?

- а) Внутрішній економічний розвиток держави
- б) Стан міжнародного середовища, у якому держави здатні захищати свої інтереси та мінімізувати ризики конфліктів
- в) Вирішення локальних соціальних проблем
- г) Дотримання прав людини всередині країни

2. Концепція «безпека людини» фокусується на:

- а) Захисті державних кордонів
- б) Міжнародних договорах
- в) Захисті індивіда від фізичних, економічних, соціальних, політичних, екологічних і інформаційних загроз
- г) Енергетичній незалежності

3. До традиційних загроз міжнародній безпеці належить:

- а) Кібератаки
- б) Військові конфлікти та агресія
- в) Тероризм
- г) Гібридна війна

4. Асиметричні загрози включають:

- а) Вторгнення армії сусідньої держави
- б) Тероризм, кібератаки, гібридну війну
- в) Закриття кордонів
- г) Міжнародні санкції

5. Глобальна безпека забезпечується через:

- а) Локальні соціальні програми
- б) Координацію держав і міжнародних організацій
- в) Закриття економічних кордонів
- г) Внутрішню політичну стабільність

6. Регіональна безпека – це:

- а) Забезпечення глобальної стабільності
- б) Комплекс заходів для стабілізації певного геополітичного регіону
- в) Захист прав людини у всьому світі
- г) Енергетичне забезпечення

7. Колективна безпека передбачає:

- а) Індивідуальну оборону держави

- б) Гарантію захисту будь-якого члена від зовнішньої агресії
- в) Вплив міжнародного бізнесу
- г) Пріоритет економічних санкцій

8. Інституції міжнародної безпеки – це:

- а) Місцеві суди
- б) ООН, НАТО, ЄС, ОБСЄ
- в) Корпорації
- г) Приватні охоронні компанії

9. Гібридні конфлікти поєднують:

- а) Лише економічний тиск
- б) Лише військові дії
- в) Традиційні військові дії з економічним, інформаційним і кіберактивним тиском
- г) Культурну дипломатію

10. Проксі-війни характеризуються тим, що:

- а) Держави ведуть прямі бойові дії
- б) Великі держави борються через місцевих або маріонеткових акторів
- в) Конфлікти відбуваються тільки на економічному рівні
- г) Уникають участі держав

11. Міжнародне гуманітарне право регулює:

- а) Торгові угоди
- б) Ведення війни та захист цивільного населення
- в) Міграційні процеси
- г) Енергетичні контракти

12. Суверенітет держави означає:

- а) Підпорядкування міжнародним організаціям
- б) Верховну владу держави над своєю територією і незалежність у політиці
- в) Обов'язкову участь у військових блоках
- г) Економічну залежність від інших держав

13. Політична стабільність – це здатність:

- а) Залучати іноземні інвестиції
- б) Зберігати внутрішній порядок та уникати системних криз
- в) Впливати на міжнародні санкції
- г) Поширювати інформаційні кампанії

14. Міжнародний тероризм визначається як:

- а) Військові навчання НАТО
- б) Насильницькі дії з політичними, релігійними або ідеологічними цілями для залякування населення
- в) Міжнародна дипломатія
- г) Локальні протести

15. Енергетична безпека передбачає:

- а) Виключно економічні обмеження
- б) Стабільне постачання енергоресурсів і захист критичної інфраструктури
- в) Контроль за міжнародним туризмом
- г) Релігійні обмеження

16. Екологічна та кліматична безпека охоплює:

- а) Виключно правові аспекти
- б) Заходи проти катастроф, зміни клімату та забезпечення сталого розвитку
- в) Міжнародні торгові угоди
- г) Енергетичний контроль

17. Штучний інтелект у міжнародній безпеці застосовується для:

- а) Контролю населення
- б) Оцінки ризиків та прийняття рішень
- в) Керування санкціями
- г) Вирішення територіальних суперечок

18. Гуманітарна допомога у конфліктних зонах включає:

- а) Лише зброю
- б) Постачання продовольства, медичних ресурсів та безпечних умов для цивільного населення
- в) Впровадження військових баз
- г) Дипломатичні переговори

19. Концепція «human security through state resilience» передбачає:

- а) Лише економічний розвиток
- б) Безпеку людини через стійкість держави під час криз
- в) Міжнародний контроль за населенням
- г) Політичну ізоляцію

20. Міжнародні конфлікти та кризові ситуації – це:

- а) Економічні переговори
- б) Протистояння, що загрожують стабільності та правам людини

- в) Культурні фестивалі
- г) Локальні вибори

21. Кібербезпека забезпечує:

- а) Захист кордонів
- б) Захист інформаційних систем, даних і цифрової інфраструктури від кібератак
- в) Соціальну політику
- г) Енергетичну незалежність

22. Інформаційна безпека передбачає:

- а) Поширення новин
- б) Забезпечення достовірності, конфіденційності та доступності інформації
- в) Міжнародні інвестиції
- г) Виключно військові дії

23. Міграційні кризи виникають через:

- а) Локальні фестивалі
- б) Війну, переслідування або економічні проблеми
- в) Торгові суперечки
- г) Культурні обміни

24. Територіальна оборона передбачає:

- а) Внутрішнє забезпечення продовольством
- б) Захист країни та населення на національному і локальному рівнях
- в) Міжнародну дипломатію
- г) Лише миротворчі місії

25. Соціальна резильєнтність – це:

- а) Економічне зростання
- б) Здатність суспільства адаптуватися до кризових ситуацій та відновлювати життєво важливі функції
- в) Релігійна стабільність
- г) Військові навчання

26. Енергетичний шантаж – це:

- а) Використання інформаційних атак
- б) Контроль над енергоресурсами для політичного або економічного тиску
- в) Санкції проти бізнесу
- г) Міжнародні конференції

27. Міждержавні коаліції формуються для:

- а) Виключно економічних угод

- б) Спільного реагування на загрози та кризові ситуації
- в) Впливу на культуру
- г) Локальних виборів

28. Релігійний та ідеологічний вплив застосовується для:

- а) Міжнародної торгівлі
- б) Політичного або безпекового впливу
- в) Захисту кордонів
- г) Енергетичного постачання

29. Санкції – це:

- а) Міжнародні фестивалі
- б) Економічні, політичні або військові обмеження у відповідь на порушення міжнародних норм
- в) Локальні протести
- г) Виключно культурні заходи

30. Дезінформація – це:

- а) Поширення законної інформації
- б) Свідоме поширення неправдивої інформації для маніпуляції
- в) Міжнародні переговори
- г) Гуманітарна допомога

31. Біотехнологічні ризики включають:

- а) Вплив культури
- б) Загрози від біотехнологій, включаючи біозброю та штучні віруси
- в) Міжнародну торгівлю
- г) Дипломатичні санкції

32. Пандемії та глобальні епідемії впливають на:

- а) Лише внутрішні політичні процеси
- б) Міжнародну стабільність і здоров'я населення
- в) Міжнародну дипломатію виключно
- г) Тільки економіку

33. Політична інструменталізація гуманітарного дискурсу – це:

- а) Використання гуманітарної теми для політичних або військових цілей
- б) Міжнародна торгівля
- в) Локальні культурні проекти
- г) Енергетичне забезпечення

34. Незавершені націотворчі процеси створюють:

- а) Лише економічні переваги
- б) Державотворчі конфлікти та етнополітичні суперечки, що загрожують безпеці
- в) Міжнародні конференції
- г) Культурні обміни

35. Патова роль міжнародних організацій проявляється у:

- а) Швидкому прийнятті рішень
- б) Складностях у досягненні консенсусу та ефективних дій під час глобальних криз
- в) Локальних проектах
- г) Виключно військових конфліктах

36. Мілітаризація міжнародних відносин – це:

- а) Зростання культурних обмінів
- б) Посилення військової складової у зовнішній політиці
- в) Локальна стабілізація
- г) Соціальна політика

37. Гуманітарне втручання передбачає:

- а) Виключно економічні заходи
- б) Застосування сили для захисту цивільного населення від масових порушень прав людини
- в) Міжнародні фестивалі
- г) Локальні вибори

38. Контроль над озброєнням і роззброєння передбачає:

- а) Виключно дипломатію
- б) Обмеження виробництва, поширення і застосування зброї
- в) Енергетичні контракти
- г) Локальні протести

39. Український кейс у міжнародній безпеці демонструє:

- а) Виключно економічний розвиток
- б) Реалізацію human security під час війни та масштабної агресії
- в) Міжнародну ізоляцію
- г) Локальні конфлікти без зовнішньої загрози

40. Міжнародна дипломатія у кризових умовах включає:

- а) Лише військові дії
- б) Переговори, угоди та інші засоби врегулювання конфліктів

- в) Виключно економічний тиск
- г) Локальні культурні заходи

41. Глобальні системи безпеки – це:

- а) Локальні політичні структури
- б) Комплекс структур і механізмів для забезпечення міжнародного порядку
- в) Виключно військові блоки
- г) Соціальні мережі

42. Євроатлантична інтеграція передбачає:

- а) Виключно військові навчання
- б) Політичне, економічне та безпекове зближення із ЄС та НАТО
- в) Локальні культурні заходи
- г) Ізоляцію держав

43. Права людини у міжнародній безпеці стосуються:

- а) Лише політичних прав
- б) Захисту базових свобод, життя, здоров'я та гідності людей
- в) Економічного контролю
- г) Виключно військових протидій

44. Превентивна безпека спрямована на:

- а) Локальні вибори
- б) Запобігання конфліктам та кризовим ситуаціям
- в) Зростання економіки
- г) Культурні проекти

45. Міжнародна відповідальність держави означає:

- а) Лише внутрішнє законодавство
- б) Дотримання міжнародного права та гарантування безпеки своїх громадян і сусідніх країн
- в) Виключно економічні дії
- г) Локальні культурні ініціативи

ТЕМАТИКА ПІДСУМКОВИХ РЕФЕРАТІВ

1. **Міжнародна безпека у XXI столітті: сучасні тенденції та виклики.**
Аналіз глобальних загроз, традиційних і асиметричних; роль держав та міжнародних організацій; приклади кризових ситуацій.
2. **Глобальні та регіональні системи колективної безпеки: НАТО, ООН, ОБСЄ.**
Порівняння механізмів колективної безпеки; успіхи та обмеження; конкретні кейси миротворчих операцій.
3. **Асиметричні загрози у сучасних міжнародних відносинах: тероризм, кібератаки, гібридна війна.**
Визначення термінів, аналіз прикладів сучасних загроз (включно з війною в Україні); методи протидії.
4. **Незавершені націотворчі процеси як фактор міжнародної нестабільності.**
Розгляд територіальних суперечок, конфліктів державотворення; вплив на безпеку сусідніх держав.
5. **Міжнародний тероризм і його вплив на безпеку Європи та світу.**
Класифікація терористичних груп, причини і наслідки атак; роль міжнародної кооперації у боротьбі з тероризмом.
6. **Російська агресія проти України: вплив на регіональну та глобальну безпеку.**
Аналіз ескалації конфлікту, реакція міжнародної спільноти, наслідки для Європейської безпеки.
7. **Гуманітарна безпека та human security у контексті української війни.**
Оцінка ризиків для цивільного населення, роль гуманітарних організацій, механізми захисту прав людини.
8. **Роль міжнародних організацій у врегулюванні конфлікту в Україні (ООН, ОБСЄ, ЄС).**
Діяльність місій, резолюції, дипломатичні ініціативи; аналіз ефективності та обмежень.
9. **Превентивна безпека та стратегії запобігання ескалації конфліктів у XXI столітті.**
Методи раннього попередження, дипломатичні інструменти, роль прогнозування та аналізу ризиків.
10. **Гібридні конфлікти та інформаційні війни: досвід російсько-української війни.**
Приклади комбінованих дій: військова сила плюс інформаційний тиск; методи протидії та стійкість суспільства.
11. **Кібербезпека як складова національної та міжнародної безпеки.**
Аналіз атак на інфраструктуру, приклади міжнародного співробітництва та законодавчих механізмів.

- 12. Енергетична безпека Європи та її значення у війні Росії проти України.** *Вплив енергетичних ресурсів на політику, енергетичний шантаж, стратегії диверсифікації.*
- 13. Екологічна та кліматична безпека у контексті глобальних криз XXI століття.** *Вплив природних катастроф, кліматичних змін на безпеку, міжнародні угоди та політика сталого розвитку.*
- 14. Контроль над озброєнням і роззброєння: сучасні виклики та перспективи.** *Розгляд вибраних міжнародних договорів, проблеми їх виконання, роль держав і організацій.*
- 15. Мілітаризація міжнародних відносин та її прояви у конфлікті в Україні.** *Підвищення військового потенціалу держав, зброя нового покоління, вплив на регіональні та глобальні відносини.*
- 16. Політична стабільність та соціальна резильєнтність держав у умовах війни.** *Аналіз здатності держави та суспільства витримувати кризові ситуації та відновлювати функціонування.*
- 17. Використання штучного інтелекту та прогнозних моделей у забезпеченні міжнародної безпеки.** *Роль алгоритмів у прогнозуванні загроз, оцінці ризиків, моделюванні сценаріїв конфліктів.*
- 18. Проксі-війни та роль недержавних акторів у сучасних конфліктах.** *Приклади воєн через маріонеткових акторів, вплив приватних військових компаній та міжнародних організацій.*
- 19. Міжнародна дипломатія у кризових умовах: український кейс.** *Дипломатичні переговори, укладання угод, роль санкцій та медіаційних механізмів.*
- 20. Права людини та гуманітарні аспекти у зоні збройного конфлікту.** *Захист цивільних, біженців, дотримання міжнародного гуманітарного права, кейси України.*
- 21. Економічні санкції як інструмент міжнародної безпеки: ефективність та наслідки.** *Аналіз запровадження санкцій проти російської федерації, наслідки для економіки та політики.*
- 22. Дезінформація та інформаційна безпека у сучасних війнах.** *Методи пропаганди та маніпуляцій, стратегії боротьби, роль медіа та соцмереж.*

- 23. Україна у системі сучасної міжнародної безпеки: гарантії суверенітету та територіальної цілісності.** *Механізми міжнародного права, гарантії союзників, роль колективної безпеки.*
- 24. Політична інструменталізація гуманітарного дискурсу у сучасних конфліктах.** *Аналіз прикладів використання гуманітарних тем для виправдання політичних або військових дій.*
- 25. Міжнародні коаліції та колективна підтримка України у війні з російською федерацією.** *Огляд форм коаліційної допомоги, військової, фінансової та гуманітарної підтримки; оцінка ефективності.*

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Арендт Х. Джерела тоталітаризму; пер. з англ. Київ: Дух і Літера, 2005.
https://chtyvo.org.ua/authors/Arendt_Hanna/Dzherela_totalitaryzmu/
2. Арон Р. Війна і мир між націями. Київ: Юніверс, 2000.
https://shron1.chtyvo.org.ua/Aron_Raymond/Myr_i_viina_mizh_natsiiamy.pdf?PHPS_ESSID=d5l81a5sr58153rei27kuqr254
3. Артёмов І. В., Віднянський С. В., Тодоров І. Я., Токар П. В. Європейська та євроатлантична інтеграція України: стан і перспективи реалізації (2014–2022 рр.): монографія. Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2022.
4. Бжезінський З. Велика Шахівниця. Американська першість та її стратегічні імперативи. Львів – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2000. https://shron1.chtyvo.org.ua/Bzhezinski_Zbigniev/Velyka_shakhivnytsia.pdf
5. Бжезінський З. Стратегічне бачення. Америка і криза світової влади. Львів: Літопис, 2012. https://chtyvo.org.ua/-authors/Bzhezinski_Zbigniev/-Stratehichne_bac_hennia_Ameryka_i_kryza_hlobalnoi_vlady/
6. Брюбейкер Р. Переобрамлений націоналізм. Статус нації та національне питання у новій Європі; пер. з англ. О. Рябов. Львів: Кальварія, 2006.
https://chtyvo.org.ua/authors/Briubeiker_Rodzherz/Pereobramlenyi_natsionalizm_Stat_us_natsii_ta_natsionalne_pytannia_u_novii_Yevropi/
7. Винницький М. Український Майдан – російська війна. Хроніка та аналіз Революції Гідності. Львів: Видавництво Старого Лева, 2021.
https://chtyvo.org.ua/authors/Vynnytskyi_Mykhailo/Ukrainskyi_Maidan_rosiiska_viina_Khronika_ta_analiz_Revoliutsii_Hidnosti/
8. Гантінгтон С. П. Протистояння цивілізацій та зміна світового порядку. Львів: Кальварія, 2006.
9. Гібернау М. Ідентичність націй; пер. з англ. Київ: Темпора, 2012.
<https://ekmair.ukma.edu.ua/items/edeb674a-2cc8-4137-bc17-dc96dc690a0f>
10. Канкліні Н. Г. Уявлена глобалізація; пер. з ісп. О. Ковальнової. Київ: Ніка-Центр, 2016. <https://surl.li/vbtrda>
11. Кіссінджер Г. Світовий порядок. Роздуми про характер націй в історичному контексті. Київ: Наш формат, 2018.
12. Мак-Ніл В. Піднесення Заходу. Історія людської спільноти. Київ: Ніка-Центр, 2020. https://chtyvo.org.ua/authors/Mak-Nil_Viliam/Pidnensennia_Zakhodu_Istoriia_liudskoi_spilnoty_vyd_2011/
13. Монолатій І. Інформаційні «вкиди» Якова Макогона: геополітичні міркування приватного шпигуна про повоєнне облаштування світу. *Медіафорум: прогнози, інформаційний менеджмент*. Чернівці, 2024. Том 24. С. 327-344.
<https://doi.org/10.31861/mediaforum.2024.14.327-344>

14. Монолатій І. Специфіка трактування військової розвідки у воєнно-політичній думці української еміграції (середина ХХ ст.). *Вісник Прикарпатського університету. Політологія*. Ів.-Фр., 2024. Вип. 18. С. 263-272. <https://doi.org/10.32782/2312-1815/2024-18-25>
15. Монолатій, І. (2025). Сучасні міждисциплінарні підходи у вивченні воєнно-політичних конфліктів *Історико-політичні проблеми сучасного світу*, (51), 110–123. <https://doi.org/10.31861/mhpi2025.51.110-123>
16. Мосора М. А. Політичне майбутнє Шотландії та Північної Ірландії. Два шляхи – один вибір? *Прикарпатський вісник НТШ. Думка*. 2019. № 4. С. 87-98. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pvntsh_2019_4_7.
17. Мосора, М. (2020). Угорський автономізм на Закарпатті: сучасні реалії. *Історико-політичні проблеми сучасного світу*, (41) С. 229–238. <https://doi.org/10.31861/mhpi2020.41.229-238>
18. Мотиль О. Підсумки імперій. Занепад, розпад і відродження; пер. з англ. П. Грицака. Київ: Критика, 2009. <https://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0002198>
19. Парахонський Б., Яворська Г. Онтологія війни і миру: безпека, стратегія, смисл. Київ: НІСД, 2019. https://niss.gov.ua/sites/default/files/2019-07/Mono-grafiya_Ontologiya_print.pdf
20. Романько І. І. Європейська та євроатлантична інтеграція України: історія, сучасний стан, перспективи : навч. посіб. Кропивницький: ЛА НАУ, 2017. https://dspace.sfa.org.ua/bitstream/123456789/978/1/Romanko_europeiska.pdf
21. Сміт Е. Д. Культурні основи націй. Ієрархія, заповіт і республіка; пер. з англ. П. Таращук. Київ: Темпора, 2010. <http://litopys.org.ua/smith/smc.htm>
22. Талеб Н. Антикрихкість. Про (не)вразливе у реальному житті. Київ: Наш формат, 2019. https://chtyvo.org.ua/authors/Taleb_Nasim_Nikolas/Antykrykhkist_Pro_nevrazlyve_u_realnomu_zhytti/
23. Хаас Р. Розхитаний світ. Зовнішня політика Америки і криза старого ладу. Київ: Основи, 2019.
24. Харарі Ю. Н. 21 урок для 21 століття. Київ: BookChef, 2018.
25. Bieri M. Separatism in the EU. CSS Analyses in Security Policy. 2014. №160. <https://css.ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/gess/cis/center-for-securities-studies/pdfs/CSSAnalyse160-EN.pdf>
26. Kuzniar R. Bezpieczeństwo Międzynarodowe. Warszawa: WN Scholar, 2020.
27. Monolatii I. W Europie, obok Europy, dzięki Europie. Dylematy historii, polityki i bezpieczeństwa Ukrainy. Płock: Wydawnictwo Naukowe Mazowieckiej Uczelni Publicznej, 2020. <https://lib-old.pnu.edu.ua/handle/123456789/15171?locale=uk>
28. Mosora M. Separatism as a political phenomenon – an analysis. The EU's experiences and lessons for Ukraine. *Przegląd Seimowy*. 2022. Nr 4 (171)

<https://ps.sejm.gov.pl/journal.nsf/PS.xsp?documentId=1BEBCD5039CBACCBC12588C200753B69&lang=PL>

29. Mosora M. Separatism as an Ethno-Political Conflict: Threats to Ukraine and Challenges for Poland. *Історико-політичні проблеми сучасного світу*. 2024. Т. 49. С. 44-54. <https://mhpi.chnu.edu.ua/mhpi/article/view/12>

30. Plokhy S. The Russo-Ukrainian War. London: Penguin Books, 2023. <https://cdn.penguin.co.uk/dam-assets/books/9781802061789/9781802061789-sample.pdf>

ЗМІСТ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО ПОСІБНИКА «МІЖНАРОДНА БЕЗПЕКА»

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА	3
ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ЛЕКЦІЙНИХ ТА СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ	5
СИТУАТИВНІ ЗАДАЧІ З МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ	62
ІНТЕРАКТИВНІ КЕЙСИ ДЛЯ ГРУПОВОЇ РОБОТИ	64
ЗАВДАННЯ ДЛЯ КОГНІТИВНОГО МОДЕЛЮВАННЯ ПРОБЛЕМ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ	66
ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК	67
ПІДСУМОВЕ ТЕСТУВАННЯ	70
ТЕМАТИКА ПІДСУМКОВИХ РЕФЕРАТІВ	77
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА	80



Монолатій І., Мосора М. *Міжнародна безпека: Навчально-методичний посібник для здобувачів освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти освітньо-професійної програми «Політологія. Національна безпека», спеціальність С2 Політологія, галузь знань С «Соціальні науки, журналістика, інформація та міжнародні відносини».* Івано-Франківськ: Карпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2025. 83 с.